

מבחר סיפורים מאת איוון קראוס

נבחרו על ידי המחבר ותורגמו מצ'כית בידי פאר פרידמן

בתוספת ביוגרפיה ומבחר ביקורות

1..... מתוך הספר מספר לשמיים

1..... מספר לשמיים

4..... אימא והמשרדים

9..... סיפורים חינוכיים

11..... איך חגגנו את האחד במאי

16..... אחרית דבר

17..... מתוך הספר כינוס משפחתי

17..... כינוס משפחתי

21..... העסק

23..... רגעי שירה קטנים

26..... כובעו של היינריך

28..... האדון הרוצח

32..... על המחבר

34..... מבחר ביקורות

34..... מצ'כית

35..... באנגלית

38..... בצרפתית

41..... בגרמנית

מתוך הספר מספר לשמיים

מספר לשמיים

הכול בעצם התחיל בזה שלחברי יוזף היה דוד אופנוען. הוא היה גאה בו, משום שהדוד היה רוכב בתחרויות, ויוזף דאג להזכיר את זה כל הזמן לרודולף ולי. רודולף עצמו היה בעליו של אוסף גולות זכוכית נדירות. מובן שבכך לא יכול היה בשום אופן להשתוות ליוזף, שכן דוד שמשתתף בתחרויות אופנועים הוא עניין גדול בהרבה מאוסף גולות, אבל לפחות היה לו משהו. כשדודו של יוזף היה אפילו מעורב בתאונה שעליה כתבו בעיתונים, התערער מעמדנו עוד יותר, שכן יוזף השיג לעצמו מאיפשהו גזיר עיתון נדיר, שאותו נשא עמו כל הזמן כאילו היה מדובר באיזו תעודה. הייתי אם כן חלק מחבורה שהסכימה לקבל אותי רק בתנאים מסוימים. הייתי חייב לשאול כל פעם מה שלום הדוד וכמה גולות הורווחו.

יוזף דרש שנאזין לסיפורים על האימונים של דודו ועל צרות עם האופנוע. מאוחר יותר אחזה בו פרנויה והוא הודיע, כי למרות שאינו רוצה לנקוב בשמות, יש לו תחושה שנמצאים בינינו אנשים שהיו שמחים מאוד להפריד אותו מגזיר העיתון שתיאר מה בדיוק עיקם או שבר דודו הנדיר, בתוספת מניין הימים שאותם העביר הסופר-דוד בבית החולים במהלך השנים האחרונות. הדפנו מעלינו האשמות אלה והבטחנו ליוזף כי הוא טועה. מה נעשה עם הכתבה הזאת, אם אין לנו בעליו של הדוד?

יוזף נרגע לכמה ימים, אבל אז שאל פתאום אם אין לנו מדברים על דודו כאילו היה דודנו. היינו צריכים להישבע שלא נגענו בדוד שלו, בכלל זה גם לא בסיפורו או באופנועו. גם רודולף, באופן טבעי, לא רצה להישאר בצילו של הדוד ובעליו, ולכן הודיע לעתים אף הוא כי אין באפשרותו להיפגש איתנו, שכן עליו לספור את הגולות שלו, משום שנדמה לו שכמה מהן חסרות. יוזף הבטיח לרודולף כי לו-עצמו אין כל צורך בגולות, לאור העובדה שבכלל אין לו זמן לאסוף אותן, כי הדוד לוקח אותו איתו לתחרויות.

מצבי היה אם כן הכי גרוע. היה עליי להישבע שאפילו אצבע לא הנחתי על הגולות, ושלא השתמשתי בדוד אפילו בטעות. אחר כך הדרדר מצבי עוד יותר, כשיוזף התחיל לבחון אותי על אודות הדוד. היה עליי לציין לאיזה מקום הגיע הדוד בכל התחרויות האחרונות, וכן לנקוב בשמות כל מאהבותיו.

אז הבנתי כי הגיע הזמן להכריז מלחמה על הדוד בטרם אדרס תחת אופנועו או אֶטחן לחצץ. אמרתי שאני לא ניגש לבחינה. סירבתי אפילו לומר כמה כוחות סוס יש לאופנוע, למרות שידעתי את החומר, ואמרתי שעליי לזכור דברים חשובים בהרבה.

"למשל?" שאל יוזף.

"למשל את המספר של אבא שלי", אמרתי, ומיד הרגשתי איך אני צומח בתוך הדממה שהשתררה, איך אני מזדקף, ואיך נעלם האיש על האופנוע, שאותו לא ראיתי מעודי, ואיך הופכות הגולות לעפר.

התענגתי אז על טעם סקרנותם של שני בני-כיתתי ועניתי בקמצנות, מזווית הפה, כמו שראיתי את בוגרט עושה בסרט כשהוא מתדיין עם גנגסטרים נחותים ממנו. היה עליי כמובן לבסס את הצהרתי, כדי לחמוק מהאשמות שמא המצאתי את כל העניין, והזמנתי את שני החברים אלינו הביתה. כשהשתכנעו שלאבי באמת מקועקע מספר על ידו, התחילה תקופה חדשה בחיי. בהיותי

בעליו של אב ממוספר, זכיתי לחירות מושלמת.

חבריי התנהגו אליי בכבוד. רודולף הציע לי חלק מהגולות ויוזף הביע נכונות להשאיל לי את הכתבה כל שני, רביעי ושישי, אם אגלה לו מה פירוש המספר של אבא. אבל זמן רב הייתי אני עצמי עֵבֶד, והייתי בקי בעבודתו של נוגש העבדים. מלבד זאת הבנתי שמר בוגרט היה נוהג באופן דומה, ולא הנחתי לעצמי להתרכך. אמרתי לבני כיתתי שאני מבין ללבם; אבל רמזתי כי לא גולות, וגם לא דוד אופנוען, לא יכולים להשתוות למספר שאותו קיבל אבי מאיזה ארגון סודי, שאת שמו אף הוא עצמו אינו רשאי לגלות. אחר כך ביקשתי מהם שלא יעשו לי את כל העניין קשה יותר, ושמוטב שלא ישאלו אותי עוד בנדון.

ובגלל שהמספר החל לעניין גם אותי, שאלתי את אימא מי נתן אותו לאבא.

"איזה מספר?" נבהלה.

"זה שעל היד".

"על איזו יד?" שאלה אימא בדאגה ברורה.

אחר כך ניסתה להתחמק. בעצמה הציגה לי שאלות, או שענתה על שאלות שכלל לא שאלתי. פעם אחת, כששוב שאלתי אותה, אמרה לי שבאותה מידה יכול להיות שלאבא יש על היד קעקוע של עוגן.

"עוגן אין לו", אמרתי.

"אתה רואה?" אמרה אימא נחרצות.

לעתים מיהרה לפצוח בשיר במקום לענות לי, שרה איזה שיר ארוך, ומשום שאף בן לא יפריע לאמו באמצע שיר, לא נותר לי אלא לפנות לענייני.

"יש בעלים שפשוט יש להם מספר", אמרה לי מאוחר יותר. זה שהיא כינתה את אבא 'בעל' עורר בי תחושה שמדובר ככל הנראה באיזה ארגון שבו מוספרו בעלים, ככל הנראה כדי שלא ילכו לאיבוד.

כשכבר זכרתי את שירה של אימא בעל-פה, חדלתי להקדיש תשומת לב למספר. ומלבד זאת עניינו אותי יותר מספרי השחקנים בנבחרת הכדורגל, ומספרי מכוניות.

זמן קצר אחר כך, כשכבר גיששתי אחר מספר הטלפון של ילדה אחת, למדתי איך קיבל אבא את מספרו. אבא טען שזה מספר לשמיים, והוא צחק כשאמר זאת. אימא, שככל הנראה לא הצליחה להשתחרר מהפחד שעוררו בה הימים שבהם חולקו מספרים, עשתה לאבא סימן שלא ידבר על זה איתי.

אולי זו הסיבה שבגללה נבהלה, שנים מספר מאוחר יותר, כשאחותי הקטנה קתרינה ביקשה לדעת מה פירוש הדבר שאמרה עליה אחת התלמידות בכיתתה.

"מה אמרה?" שאלה אימא.

"יהודיה ערמומית", אמרה אחותי.

אימא פצחה מיד בשיר והייתה כל כך מזועזעת שערבבה שתי מנגינות. אחר כך אמרה לאחותי שודאי שמעה לא טוב. קתרינה טענה ששמעה טוב מאוד. אימא עוד המהמה כמה רגעים באי-נוחות, ואז החלה להסביר לאחותי מה פירוש המילה "ערמומית".

היא אמרה שמשמעותה זהה לזו של המילים חכמה, נבונה, פקחית, תבונית, חדה ואינטליגנטית. היא לא שכחה להציע גם שכלתנית, הגיונית ומחושבת. אחר כך פנתה לביטויים קרובים, לא זנחה את 'דענית' ו'חכמולוגית', ותשומת לב מיוחדת הקדישה לצירוף 'ראש לשועלים'. היא השתמשה אף בשורת דוגמאות, על מנת שאחותי תבין היטב את הביטוי.

קתרינה, שדווקא המילה השניה בצירוף "יהודיה ערמומית" לא עניינה אותה כלל, המתינה שהרצאתה של אימא תסתיים, ואז שאלה שוב לפירושה של המלה הראשונה. "תקפצי צ'ק צ'ק להביא לחם", אמרה לה אימא, מסיטה כך באופן בלתי-מורגש את תשומת הלב מן הנושא. אחר כך הלכה לטלפן לאבא. ובגלל שעוד בימי המלחמה התרגלה לדבר ברמזים (כדי לא להסתכן, אם מישהו יאזין), דיברה כך גם בימות שלום.

אבא, מטבעו אדם פתוח ונטול יצר מְרָגְלִי, הבין אותה בדרך כלל רק בקושי. השיחה נשמעה כך:
אימא: היי.

אבא: היי.

אימא: מישהו בבית-הספר אמר לקתרינה, שהיא הזוהו, מה שבזמן המלחמה... (אימא הדגישה את הזוהו).

אבא (בתמיהה): שהיא מה?

אימא: זה, מה שבזמן המלחמה!

אבא (לא מבין): זה, שבזמן המלחמה???

אימא: ישו, תחשוב קצת!

ברגעים הבאים ניסה אבי המופתע לחשוב.

אימא: (לאחר שהניחה רגע למחשבה) מבין כבר?

אבא (לא בטוח, מפקפק): שהיא מה-ס.ס.?

אימא: אלוהים, איך מישהו יכול להיות כזה מטומטם!

בשלב זה החלו שני הוריי להבהיר אחד לשני מי מטומטם. אבא רצה לדעת מדוע אימא מדברת לא ברור. אז היא ניסתה לעזור לו.

אימא: הילדה ההיא אמרה לקתרינה, שהיא ההיפך מהדבר הזה, שאתה חשבת!

אבא: ההיפך?

אימא: כן.

אבא: פרטיזנית???

בנקודה זו בשיחה פקעו עצביה של אימא. היא איבדה את סבלנותה וזנחה את הרמזים. היא השתמשה בכמה ביטויים ישירים ופוגעניים, ואז דרשה מאבא שיבוא הביתה מוקדם, אם הוא כזה סתום.

אבא עדיין רצה לדעת אם יכול היה לשוב הביתה מאוחר יותר אלמלא היה כה סתום, אבל אימא התעצבנה וטרקה את השפופרת.

כשהבין אבא לבסוף במה מדובר, אמר שאין הוא רואה כל סיבה לדאגה. אימא אמרה שהיא לא מופתעת, שזה כל כך טיפוס, והזכירה לו כי מוכרח להיות במשפחה מישהו שידאג. היא אמרה שגם לפני המלחמה תמיד דאגה ואבא לא לקח אותה ברצינות, וטראה איך זה נגמר. אחר כך ביקשה מאבא שייתן לה לטפל בכל העניין. אבא היה די מרוצה מהסידור הזה, משום שמבחינתו הייתה המלחמה מאחוריו. הוא האמין, עם זאת, שמוטב לומר לאחותי את האמת, אך משראה שאימא מתנגדת לכך, לא ניסה לשכנע אותה.

בכל פעם שקתרינה שאלה שוב בעניין, ניסתה אימא להסיט את תשומת לבה מהנושא בכך ששלחה את אחותי לקניות או לסרט. אבל אחותי, שתמיד דמתה לאימא בכך שהתעמקה בכל דבר עד הפרט הקטן ביותר, לא חדלה לשאול. אימא עשתה לה אז מינוי לתיאטרון ולסדרות קונצרטים, שלחה אותה לטיולים ולגן החיות. משלא היה בכך די, קנתה לה אופניים. קתרינה ראתה אינספור

סרטים ומחזות, ידעה לזהות חיות וחצתה באופניה את פראג והסביבה. ככל שרכבה, כן העמיקה במחשבותיה על שעניין אותה. ומשום שהייתה עקשנית, עלתה יום אחד על אופניה ורכבה עליהם אל הספרייה, כדי ללמוד סוף כל סוף את מה שרצתה. פעם אחת, בדיוק כששתיהן חזרו מהכנסייה, שאלה קתרינה את אימא אם יש לה בכלל מושג שגם ישו היה יהודי. "בבקשה ממך, על מה את מדברת שוב?" נבהלה אימא, ומשום שלא רצתה להשאיר את בתה עם מחשבות כאלה, סיפרה לה כי גם בן האלוהים הוטבל לנצרות. "המ", אמרה אחותי. "וגם לו זה לא ממש עזר".

אימא והמשרדים

על ממציא השאלון הראשון אין אנו יודעים דבר. כולם מכירים את גלילאו, את אדיסון או את איינשטיין, אך שמו של האדם שהמציא את הטופס עם השאלות ותיבות-הסימון נותר לעד בלתי-ידוע. זה לא הוגן, במיוחד אם מבינים איזה תפקיד חשוב ממלאים מסמכים כאלה בחיינו. השאלון – המצאה מאוחרת למדי – גם הפך תהליכים לפשוטים יותר. אילו היה קיים כבר בימי הביניים, לא היה צריך גלילאו, למשל, להתייצב בפני הוועדה המפורסמת. די היה בכך שיציגו לפניו שאלון בן שאלה אחת:

עמדתך בעניין תנועת כדור הארץ:

א. הארץ מסתובבת סביב השמש.

ב. להיפך.

מחק את המיתר. גלילאו אמנם היה חוזר בו מקביעותיו המוקדמות; אבל אילו חי היום, יכול היה לעשות זאת בכתב, ועוד היו נותנים לו שלושה שבועות לשלוח את הטופס בחזרה! למרבה המזל, מאז לא חדלה הציוויליזציה להתפתח. שורת משרדים עמלה לאורך השנים על הפיכת השאלונים למושלמים עוד יותר, והפכה את השאלות למדויקות יותר. כך אין חיינו חולפים להם סתם מבלי שנשים לב.

אף פקיד כבר אינו מאמין היום לאדם הטוען שנולד, אם אין הוא מציג מסמך שיעיד על כך. כמה פקידים מוכנים בכל זאת להודות שאנחנו חיים, אבל בהחלט לא בזכות העובדה שהם רואים אותנו במו עיניהם, כי אם לנוכח העובדה שטרם הגיעה לידיהם תעודת הפטירה שלנו. השאלון הראשון שלי הוא מהעשרים במרץ אלף תשע מאות ארבעים ושלוש, ואני שומר אותו כמזכרת יקרת-ערך. אני חושב שרק מתי-מעט יכולים להתגאות בדו"ח מס שהיה עליהם למלא, כמוני, בגיל ארבע. ועוד מדובר בטופס דו-לשוני. בגרמנית הוא נקרא איינבקנטניס צור קולטוסשטוייר פור דאס יאר 1943, ובלשונו הייתה הכותרת 'דו"ח מס ליהודים למחצה, לשנת 1943'. השאלון מחזיק כמה עמודים והרבה תיבות-סימון, כי המדובר הוא ברכוש שהיה ברשותי באותה עת. תיבות הסימון מחולקות לפי חברות, אדמות, ניירות ערך, בתים, כסף מזומן, פיקדונות בבנק ואחרים.

בהוראות למילוי השאלון מצוין כי גם בן משפחה קטין נחשב לראש שיש לספור, ועליו להגיש על כן דו"ח מס.

מנקודת מבטם של פקידי הרייך הייתי אני, כבר בגיל ארבע, ראש המשפחה בהיעדרו של אבא. הייתי על כן בעליו של עסק, שבו הועסקה גם אמי. השאלון נמסר לי כחוק ואני יכול להתגאות אף

בעובדה שאז קיבלתי גם את ספח האישיור הראשון שלי. על העובדה שהמסמך נשלח אלי בצדק מעיד סעיף 6 בהוראותיו של האינספקטור של בוהמיה ומוראביה, סעיף bB, תת-סעיף cc, שאומר כך: "ליהודיה ייחשב/תיחשב גם בן/בת ליהודיה (סעיף א'), שנרשם אחרי 15.9.1935".

הפסקה הזו מרתקת אותי. מרשימה אותי העובדה שדי היה בכך שהוריי יביאו אותי לעולם בארבעה עשר בספטמבר 1935 לפני חצות, וכבר לא היו המשרדים האלה לוקחים אותי ברצינות. מוכרחים להעריך את האדם שהפסקה הזו עלתה בדעתו. אין ספק שהיתה זו עבודה קשה ומלאת אחריות: למצוא בין כל השנים, החודשים והימים לאין-מספר את אותו היום היחיד שלגביו ניתן היה לקבוע, בדיוק של שעה, מי מבין הקולגות שלי בארגז-החול הוא מנהל חברה ומי בסך הכול איזה ילד פרטי. היום אני יודע שהאדם הזה היה גאון פקידותי. אבל באותם ימים זה לא עלה בדעתי.

בראש ובראשונה, היו לי די צרות עם הדובי שלי, וגם בכל הנוגע לייצור עוגות בוץ אתה אף פעם לא יודע מה לעשות קודם. את כל ההתכתבות עם המשרדים ניהלה, למרבה המזל, המזכירה האישית שלי, שאותה העסקתי קודם לכן כמִינְקֶת. זו מילאה את תפקידה החדש בהצלחה מרובה. בתשומת לב כתבה בשאלון: "עזב, שינה כתובת", או סימנה איקסים במקומות הנכונים ושלחה בחזרה. למרבה המזל איש לא שאל למספר הרישוי של העגלה שלי.

שנים רבות אחר כך סיפרה לי אימא כי הייתה נכונה אפילו, במקרה הגרוע ביותר, להסתיר אותי ביער ולהמציא לי תעודת פטירה מזויפת. אני מדמיין לעצמי את מותי הביורוקרטי. מוות כזה הוא מהיר וככלל נטול-כאבים, שכן מהלומותיה של מכונת הכתיבה בנייר אינן כואבות.

אני רואה בדמיוני כיצד הודעת הפטירה – לאחר מחלה קצרה אך אנושה הלך לעולמו בננו, מנהלנו ומעסיקנו, בן ארבע היה במותו – מגיעה לידי הפקידים, שלומדים אותה היטב ואז מבטלים את התיק האישי שלי, אשר טרם מלאו לו ארבע, עדיין נקי ובלתי-מוכתם בסימניהם של קלסרים, תיקיות וארונות אחסון, ומעבירים אותו אל החדר המיוחד שבו נחים סופסוף בשלווה אלה, שהמשרד חדל לשלוח להם מעטפות ירוקות. באימא, עם זאת, הותירו אירועים אלה חותם עמוק.

היא הבינה כי אין המדובר במיסים אלא בחיים, ולנצח חדלה להאמין למשרדים. היא למדה לתרגם את שפת המשרדים לשפת בני אדם ולקרוא בין השורות. שוב לא הקלה ראש באף שאלה בשאלון. היא הבינה, כי גם המשרד עצמו אינו שואל סתם כך, וכי מטרת השאלונים היא לגלות על האדם יותר משנדמה לו שאמר. מלחמתה של אימא במשרדים לא הסתיימה מעולם. רק לעתים, בהפסקות-אש קצרות, אגרה כוחות כדי לצאת שוב לקרבות נוספים.

כשאני נזכר בה, אני תמיד רואה אותה עם מסמך כלשהו בידה. היא יושבת ליד מכונת הכתיבה אַנְדְרוּד שלה ומדקלמת בקול את המשפט שאותו היא כותבת מיד: "נולדתי באחד במרץ..." שכן היא שוב כותבת עבורי את קורות חיי...

בכל פעם שקיבלתי בבית הספר שאלון כלשהו, הייתי מוכרח למסור אותו לאימא. פעם אחת מילאתי אותו בעצמי בחפזה. אימא שוב ביקשה אותו, בתואנה שטעיתי בתאריך הלידה שלה. היא בקושי הציצה בטופס וישר נזפה בי שרשמתי בו את סבא כחקלאי.

"בשאלון אתה הרי חייב לכתוב איכר פשוט!"

הודיתי שאני לא רואה שום הבדל בין המילים.

"אבל הם כן רואים!" אמרה אימא ואז הבהירה לי שמוכרחים להשתמש במילים שאותן הציג

השלטון ושלחן הוא מצפה. היא אמרה שאחרת עוד יכול לקרות שהאנשים, שיקבלו לידיהם את המסמך, עוד יכולים לעשות מסבא בטעות, בגלל טיפונת חוסר תשומת לב, איזה קולאק¹. מאוחר יותר כתבה את המלה "פשוט" באופן מודגש, ומשהרגישה שגם בכך אין די, הוסיפה אחריה גם את המלה "מאוד".

אני חושב שאילו היו הזמנים רעים עוד יותר, הייתה אימא הופכת את סבא באופן מניעתי לתלוש מוחלט.

גם אבא לא היה רשאי למלא בעצמו את שאלוניו והיה עליו למסור אותם תמיד לאימא. הוא כמובן לא הבין את התנהגותה של אימא, והיה גוער בה שאינה כותבת אמת. אימא תמיד נאנחה והסבירה שאת האמת אפשר היה לומר רק לפני המלחמה, ועוד זמן קצר אחריה.

פעם אחת אבא התעצבן, ואמר שאימא מבצעת הונאה כשהיא כותבת עליו שהוא בן למשפחת פועלים.

אימא הזכירה לו שהוא עבד פעם באיזה מפעל, אבל אבא פסק שאין לזה שום קשר למשפחתו, ושהוא לא מעוניין לכתוב אינפורמציה שגויה משום שיכול לקרות מצב שהוא עוד יצטרך לחזור בגלל זה למפעל.

אימא אמרה שיהיה הכי טוב אם אבא בכלל לא יתעסק עם שאלונים, והיא הזכירה לו שהוא והדואר הם אלה שאיבדו לה הכי הרבה שאלונים. אחר כך הפצירה בו שאולי ייצא לסיבוב ולא יפריע, כי היא שוב חייבת לכתוב עבורו גרסה חדשה של קורות חייו.

אבא אמר שבעיניו המעשים הללו מסוכנים.

אימא מצידה טענה שהוא תמיד היה נאיבי בצורה שלא תיאמן, וביקשה ממנו שיבין סופסוף שיש לו חמישה ילדים.

אבא אמר שהוא מבין את זה, ושבידיו בגלל זה הוא לא מתכוון לשקר בשאלונים, כי הוא לא רוצה לסכן את קיומו.

אימא חיכה בעצבנות ואמרה שלכל משטר יש השאלונים שלו, שבהם אי אפשר לומר את כל האמת בדיוק בגלל הילדים, שעוד יעשו מהם מנקי רחובות בגלל האמת הזאת.

לאבא לא היה שום דבר נגד הפיכתנו למנקי רחובות, בעיקר כי ככה באמת נהיה משפחת פועלים, ולפחות יהיה קל יותר למלא את כל השאלונים האלה.

אבל אימא אמרה שהיא באמת לא רוצה שמהילדים שלה ייצאו מנקי רחובות. אבא עוד התעניין איך כל העניין מתיישב עם אמונתה הדתית של אימא, ורצה לדעת אם אימא לא תצטרך ללכת לווידי אחרי מילוי השאלונים.

"אתה תדאג לעניינים שלך!" התעצבנה אימא ואיימה על אבא בעיפרון מחודד היטב.

ובתור עונש סירבה לתת לו עותק של האישור על כתובות מגורים קודמות.

אני חושב שהרובריקה המסוכנת ביותר בעיני אימא הייתה 'קרובים בחו"ל'. כל השנים חזרה וסימנה בסבלנות: "איך". היה זה מעשה נועז, שכן בתקופה שעשתה כן היו לנו שני דודים בארה"ב, אחד בדרום אמריקה ואחד בקנדה.

"בחו"ל, הכוונה במערב!" הסבירה לנו.

אם לשפוט על פי הדרך שבה מילאה את הטפסים, נראה היה שאין לנו איש לא רק במערב, אלא גם במזרח ובדרום ובצפון.

"זכרו שאין לכם אף קרוב משפחה במערב!" הזכירה לנו בלי הרף. לעתים הציגה לאחיי שאלות

¹ מונח סובייטי המתאר איכר אמיד, בעל אדמות, שהתנגד למשטר החדש. (כל ההערות הן מאת המתרגם)

והעמידה אותם בניסיונות.

פעם אחת בחנה בענייני קרובים את אחי מיכאל, שלו המתינה כבר בדלת. היא שאלה אותו איפה יש לו דוד. מיכאל, שהופתע מהשאלה, רצה לדעת לאיזה דוד היא מתכוונת. "ההוא שברח למערב", אמרה אימא באותו קול שבו ודאי מדבר זאב עם גדיים קטנים. אחי אמר שהוא לא יודע כלום על הדוד, ואימא עשתה ממנו דוגמה לכולנו, ובמיוחד לאבא, שבנוגע אליו היא הייתה משוכנעת שהיה נשבר אילו נקלע לסיטואציה דומה. "אתם אף פעם לא יכולים לדעת מתי מישהו ישאל אתכם על משהו כזה!" הזכירה לנו אימא והדגישה כמה חשוב שברגעים כאלה לא נאבד את הראש. אני חושב שמיכאל לקח את זה ברצינות, כי בצירוף מקרים זה היה הוא שהופתע בבית, לבדו, על ידי שני גברים במעילים ארוכים, שהציגו לו אותה שאלה בדיוק. הם שאלו אותו על הדוד ירוסלב. מיכאל שמר על קור רוח ואמר להם שהוא לא מכיר את הדוד. אימא שיבחה אותו והעניקה לו כפרס מסטיק בטעם פירות. הוא הגיע בחבילה האחרונה שהודד בדיוק שלח מאמריקה.

לפעמים אני רואה את אימי מחזיקה בזרועותיה את אחותי הקטנה, ומיד מניחה אותה, כי היא צריכה למצוא איזשהו מסמך.

לעתים עולה אימא בזיכרוני כשהיא מחפשת בקלסרים, בתיקיות ובמעטפות ומתעצבנת כי אינה מצליחה למצוא את מה שהיא מחפשת. לעתים קרובות היא מקללת בתוך כך את אבא, שבילגן את כל המסמכים. אחר כך היא מוצאת מסמך שאותו לא חיפשה, אבל היא מיד פונה לקרוא אותו כי מעניין אותה איך מילאה אותו לפני שנים. היא קוראת עד הסוף, מניחה את הנייר, ופתאום היא שמחה, כי מצאה את תעודת בית הספר שלה, שאותה חיפשה פעם לשווא. היא מעיינת בה, אחר כך מחפשת את זו של אבא ומשווה ציונים. אחר כך היא מטלפנת אליו כדי לוודא שבשנת אלף תשע מאות עשרים ושבע באמת קיבל רק 3 בגרמנית.

רוב הזיכרונות המוצגים בקולנוע המשפחתי על מסך עפעפי מתרחשים בלילה, כשאימא עושה את העבודה האדמיניסטרטיבית שלה ויכולה, כמו שהיא אומרת, להתרכז. לעתים קרובות אני רואה אותה נטולת-שינה ועייפה, בין ספלי קפה ריקים מרשרשת בטפסים, בקורות חיים ובמסמכים. הרשרושים מעירים את אבא, הישן בחדר השני, מחוץ למסך, שגוער באימא שהגיע הזמן לישון, כי כבר תכף בוקר. אימא רק נאנחת או מושכת בכתפיה. בסופו של סרט הזיכרונות מסתובבת אימא לפתע אל הקהל ומנופפת מולי בהעתק של צו המעצר של אבא, משנת אלף תשע מאות וארבעים.

את המסמך המקורי אימא שומרת במקום בטוח, כאילו היה מדובר בתמונה יקרת-ערך. היא גורסת שהוא יכול בקלות ללכת לאיבוד, ומסרבת להמציא אותו למי מאיתנו.

כשאחי, שהוא פרופסור באמריקה, היה זקוק לתעודת הבגרות שלו, היא שלחה לו צילום של ההעתק. גם אני, עד גיל ארבעים ושלוש, לא הצלחתי לקבל את תעודת הלידה שלי. אימא כתבה לי שאין ביכולתה לשחרר את המקור, והבהירה שאת המשרדים הגרמניים היא מכירה טוב עוד מימי המלחמה, שאז החזיר לה איזה פקיד לא את תעודת הנישואין שלה, אלא את רישיון הצייד של איזה אדון מוויונהראדי. בשל כך יכולתי לקבל לידיי רק צילום של העתק נאמן למקור. אימא אפילו המתינה אצל הצלם, כדי שתוכל לקחת עמה מיד בחזרה את המסמך, משום שפחדה שמא יניח אותו הצלם איפשהו בטעות, ויחזיר לה במקומו שקופיות של בעלי חיים.

באותה מידה של תשומת לב היא מטפלת בכל גזרי הדין המשפחתיים. בתיקים מיוחדים היא

שומרת את הטפסים המקוריים וגם העתקים מההליכים המשפטיים או המשטרתיים החל משנת 39' ואילך. לכל אחד מאיתנו יש בתיקים הללו מרחב מוגדר, שגבולותיו מסומנים בדפים צבעוניים. בחלק השמור לאבא מתויקים גם כל הקנסות שקיבל בגלל הכלב, ותוצאות וויכוחים שלו עם מאבטחים, פקחים ומשתפי פעולה של המשטרה.

לא זאת בלבד שאין היא בוטחת במשרדים, אימא גם משוכנעת כי את שאר המסמכים שהיו אמורים להיות ברשותה איבדו הדואר ואבא. לאבא היא פשוט לא מנפקת מסמכים, גם לא כנגד אישורים, אבל הדואר עושה לה צרות. לכן היא שולחת רק מכתבים רשומים, ומכל מכתב היא מקפידה לעשות העתק מראש. לפעמים היא שולחת גם גלויות במעטפות חתומות, משום שנדמה לה שפקידי הדואר אוספים אותן. כשאימא שולחת לי מכתב, היא מסמנת אותו כמקור ועותק נוסף של אותו מכתב היא שולחת לאחי או לאחותי, שיהיו גם הם בעניינים. לפעמים היא שולחת לי מכתב אחד בכל מהדורותיו, ומבקשת שאעביר הלאה את העותקים.

היא תמיד מצפה שאאשר את הגעת המכתב.

לעתים מלאים מכתביה בחדשות על אודות מכתבים אחרים והם דומים למזכרים. לא מזמן למשל קיבלתי את המכתב הבא:

יקירי,

(המקור לאיוון. העתקים: אלישקה ומיכאל)

תודה על המכתב מיום 14.3.1982 (הגיע ביום 17.3.1982 בשעה 11:30 בצהריים) וכן על הגלויה (מגדל אייפל באביב) מיום 16.3.1982 (הגיעה ביום 20.3.1982 אחה"צ).

למיכאל, תודה על מכתבו המקסים מיום 21.3.1982 (הגיע ביום 26.3.1982 בשעה 10:00 בבוקר) שלקח לו חמישה ימים להגיע, להבדיל מהמכתב הקודם, שנשלח ב-17.1, שהגיע רק ב-27.1, כלומר שלקח לו עשרה ימים! כמו כן תודה על הגלויה (סנטרל פארק, ניו יורק), שהגיעה באותו היום ביחד עם המכתב, כלומר ביום 21.3 השנה. לצערי איני יודעת כמה זמן נדרש לה להגיע, כי אין עליה תאריך, מיכאל!! לאלישקה, תודה על המכתב מיום 4.4 (שהגיע ביום 12.4). אבל את לא כותבת אם הגיע אליך האישור שהחתימו לי פעמיים. שלחתי אותו ב-25.3, ובדואר רשום, כי אני יודעת שאצלכם הדואר הרבה פעמים הולך לאיבוד. יש לי לא רק אישור מסירה אלא גם העתק של אישור המסירה. בבקשה ממך, תאשרי לי שקיבלת אותו, אחרת אני אצטרך לרדוף אחרי הדואר כאן, ואת אחרי הדואר אצלכם. אני מצרפת העתק של המכתב האחרון מאיוון, משום שהוא שכח לעשות לשניכם העתקים.

ב-10.4 השנה שלחתי לאיוון בפריז 21 תמונות שחור-לבן של דויד הקטן (7 יחידות בשביל אלישקה, 7 יחידות למיכאל).

מהן: 3 תמונות עם אבא, 2 עם אימא (באחת מהן רואים את הספה החדשה), 1 עם שני ההורים (יאן לובש את הסוודר מאלישקה, שדרך אגב הגיע ביחד עם הפונצ'ו עם האנטילופות ב-22.9.1981), 1 איתי בפארק. אני נראית איום בתמונה הזאת, כי בלילה שלפני כן כתבתי ערעור חדש בשביל קתרינה.

יקירי, לצערי אני מוכרחה לסיים, כי הייתי רוצה לשלוח את המכתב הזה מהדואר המרכזי, ולכן אכתוב לכם עלינו בפעם הבאה.

נשיקות,

אימא

רצ"ב : 3x7 תמונות
2 עותקים של המכתב
1 עותק אישור מסירה
1 עותק של אישור חתום

נדמה לי שלא אצליח למצוא עוד עותק של אימא כזו.

סיפורים חינוכיים

אני לא חושב שהיה לאבא משהו נגד אגדות. ייתכן, עם זאת, כי סבר שאינן משפיעות עלינו לטובה עם הסוף הטוב שלהן – שהרי סיפורים כאלה לרוב מסתיימים בטוב. מלבד זאת הייתה לו הסתייגות מסוימת מנסיכות, מלכים ושאר ישויות דומות, שהיו בעיניו אנשים חסרי עבודה קבועה. לאבא היה ניסיון חיים אחר. על כן העדיף תמיד סיפורים מהחיים.

"אם תמשיך ככה תגמור כמו העורך-דין ההוא," אמר אבא לעתים קרובות, וסיפר על דוקטור רוזנבאום. הוא היה פרקליט, ואבא ישב איתו בכלא בזמן המלחמה. הדוקטור, מספרים, התייצב בבית הכלא בחליפה אלגנטית, בחולצה לבנה ועניבה. בהמשך אבא אפילו סיפר שהיו לפרקליט גם כפפות מעור כבש. היום אני חושב שאבא הוסיף את הכפפות כדי להדגיש את הסיפור כמו שצריך. כבר ביום הראשון הדוקטור לא התקלח, כי חסרו לו מים חמים, מקלחת ומטלית-רחצה. הוא לא אכל, כי נגעל מכלי המתכת, שלא לדבר על זה שהאוכל לא היה לטעמו. מאוחר יותר חדל להסתרק, וכשחטף כינים לא נאבק בהן בכל צורה. את שארית זמנו בכלא העביר על פי המסופר כשהוא ישוב באיזו פינה, בוהה לפניו במבט ריק. "הדוקטור רוזנבאום לא מת, אלא התפגר בצורה עלובה!" סיים אבא בדרך כלל את סיפורו, שממנו הסיק גם לקח עבורי. הוא גרס שאגמור בדיוק כמו האדון הדוקטור, אם לא אטבול מדי יום עד חצי הגוף במים קרים. סיפורו של אבא לא השפיע רק עליי.

Was soll das?² שאלה אימא.

"Ein Versuch aus deinem Kind einen Menschen zu machen"...³, ענה אבא בלשון

הנהוגה במעוננו, בזמן שאחותי ואני כבר רצנו לחפש מילון.

במקרים כאלה היה אבא אומר שאנחנו הילדים של אימא, שמצידה נהגה להסכים עם טענה זו. היא מיהרה להשתמש בשורה שלמה של כינויי קניין ופסקה, שלא תיתן לקלקל את הילדים **שלה** בסיפורים בעלי תוכן מפוקפק, שאותם ראוי היה שאבא ישמור, עם כל הכבוד, בשביל החברים **שלו**. לעתים אף השתמשה גם בצירופים כמו הבלוק **שלך**, הכלא **שלך**, או המחנה **שלך**. אבא תמיד צחק מאימא ודיבר על שהותו בכלא כעל השנים היפות ביותר בחייו.

פעם אחת, כשיאן לא הצליח להירדם, סיפרה לו אימא על רועה צאן והציעה לו שידמיין כבשים שחוצות גשר, ויספור אותן.

אחי ניסה זאת, אך ביום המחרת הודה שמוטב היה לספור דווקא את כיניו של הדוקטור רוזנבאום. הוא הודיע שנרדם כבר בכינה השישים ושתיים, בעוד שעם הכבשים היה עדיין ער לגמרי גם אחרי מאתיים.

² גרמנית: מה זה צריך להיות?

³ גרמנית: ניסיון לעשות מהילד שלך בן אדם.

השיטה של אחי לא מצאה חן בעיני אימא, והיא דחקה בו לשוב אל הכבשים המתוקות. ואולם הוא פסק שספירת החרקים הטובים מעייפת אותו יותר, כך שהוא נרדם מהר יותר, והטפילים הקטנים התחבבו עליו כל כך שלעולם לא רצה שוב לשמוע על כבשים.

כשאחי השני, מיכאל, היה חולה, ביקשה אימא מאבא שיקרא לו משהו מספר האגדות הצ'כי שהיה לנו בבית. הרעיון לא מצא חן בעיני אבא, שהעדיף את "הסיפור על רופא השיניים שתיעב הכול". הסיפור מצא חן בעיני אחי עד כדי כך, שסיפר אותו אחר כך גם בבית הספר. אימא נדרשה אז להגיע לבית הספר, כי המורה רצתה לדעת מאין שמע הילד כאלה סיפורים.

כשאמא חזרה מבית הספר היא שטפה את אבא בגרמנית.

"Die Lehrerin ist meschugge"⁴, אמר אבא וגרם לנו כזאת תסבוכת, כי המלה האחרונה לא

הייתה במילון.

עם הזמן הצטברו הסיפורים.

כמה מאיתנו אהבו להקשיב ל"סיפור על המהנדס שלא חלק את החבילות שלו", בעוד שאחרים העדיפו את "הסיפור על הפולני המשקר תמיד", או את "המעשה המותח בתכשיטן פלדמן הרמאי". לפעמים סיפר אבא משהו חדש, כנראה משום שהיתה לו הרגשה שהסיפורים הישנים איבדו מהשפעתם. במקרים אחרים היה משנה חלק מהפרטים הקטנים. בגרסתו המקורית של "הסיפור על המהנדס שלא חלק את החבילות שלו", למשל, סופר כי חבריו לתא עשו למהנדס שמיכה. בעיבוד המאוחר הסתיים הסיפור בתלייתו של המהנדס.

דבר אחד היה משותף לכל הסיפורים. גיבוריהם הותירו רושם מרתיע וזכו לסוף קטסטרופלי. מהטיפוסים החיוביים אני זוכר רק במעומעם את הגנב יאנדה, שחישל את עצמו גם בחורף בכך שעיסה את גופו בשלג; את איש הס"ס הנחמד, שהשאיל לאבא עיתונים; או את המנעולן אישטוון, שהיה חזק כמו שור וזכה לראות את סוף המלחמה.

פעם אחת, כשהיינו בחופשה בסלובקיה, גילה אבא שאני לא אומר שלום במלון בקול רם וצלול מספיק. הוא ממש התעצבן עליי אז, וסיפר לי את "על עד יהוה". המדובר היה באדם שסירב, בניגוד לאזהרותיו של אביו, להצדיע לשומר, והוא שילם על כך לבסוף בחייו. אבא לקח אותי אז למטבח המלון והורה לי לגשת מיד לכל טבח וטבח, וגם לכל אחד מעוזרי-הטבחים, ולברך לשלום כל אחד ואחד מהם כמו שצריך ובקול רם.

"ותסתכל לו בעיניים כשאתה עושה את זה!" ציווה עליי בחומרה.

הקפתי את הטבח שעמד ליד התנור והכיריים הגדולות, ומִיָּין הרטבים והמרקים הרוחשים קראתי אליו "יום טוב". אבא, שעמד לא רחוק, עקב אחר מעשיי. אחר כך הלכתי במסדרון ובירכתי את החדרניות ואת המנקות. מדי פעם אבא קרא לי אליו, אמר לי שהברכה האחרונה לא הייתה חדה מספיק, והורה לי לברך שנית. החדרנית הסלובקית המבורכת פעמיים, שפעמיים הבטתי היישר אל תוך עיניה, הסיטה את מבטה ממני, ובמבט מוזר עוד יותר בהתה באבא הפוסע צעדים מספר מאחוריי, שגם הוא, כדי להוות דוגמה, בירכה לשלום.

אני זוכר שאחר כך יצאנו לדרך ואני קראתי לעובדים בכביש וליערנים ולפועלים עם המסורים והמתנתי, בדיוק לפי סימניו של אבא, שירימו את ראשם כדי שאוכל להסתכל להם בעיניים. גם את הצבוע שבדיוק יצא מהיער ולא היה מוכן לקראתי קצת הוצאתי משיווי משקל. אבל המשימה הקשה ביותר הייתה לברך לשלום את הגולשים שירדו במדרון אל העמק. אבא ואני ראינו אותם

⁴ גרמנית ויידיש: המורה משוגעת!

כשגלשנו במזחלת. ברגע שכמה מהם התקרבו אלינו, קראתי להם לשלום והסתכלתי להם למקום שבו הנחתי, מבעד לצעיפי הצמר והמשקפיים המעורפלים שלהם, שיהיו עיניים. אבא לימד אותי אז גם ללחוץ יד ככה שהאדם השני ירגיש אותה. הוא פסק שאת הרושם הגרוע ביותר שיכול להיות עושה מי שיש לו לחיצת יד חלשלושה וחסרת אופי, או שפשוט רק מניח את היד שלו ביד של מישהו אחר.

"הבנאדם צריך להרגיש את הלחיצה של היד שלך", הסביר. בתוך כך נזכר במהנדס קפיץ, שהיה לוחץ יד כאילו הוא כבר מת.

"יותר טוב שלא תשאל איך הוא גמר", אמר לי.

לא שאלתי.

ידעתי שסופו של אדם זה לא יכול היה להיות טוב, כי אחרת אבא לא היה בכלל מזכיר אותו. וחשבתי על זה כשהושטתי יד למלצרים מופתעים, שהניחו את מגשיהם העמוסים מזון ובירה, או כשלחצתי יד הכי חזק שיכולתי לתיירים, בעודם מסירים בתדהמה את כפפותיהם העבות. אחרי הרבה שנים חשבתי על אבא ועל סיפוריו, ששמות גיבוריהם כבר מזמן התבלבלו לי. ברגעים שבהם נדמה היה לי שמצבי בכי רע, הם הופיעו מעצמם כדי לסמן לי שהדברים הם כך רק למראית עין, ושהכול יחסי. אני יכול לומר שאפשר לסמוך עליהם.

הזמן שחלף מאז שלמדתי לברך לשלום לא הוריד מן הפופולריות של הסיפורים. פעם אחת סירב יאן להתקלח. אחרי וויכוח קצר ועוד משא ומתן נוסף, הסכים להקשיב למה שאומרים לו, אם בתמורה לכך יספר לו מיכאל, שהיה אחראי עליו, סיפורים. עד היום אני שומע מהמקלחת את קולו של אחי: "היה היה פעם דוקטור אחד בשם רוזנבאום..."

איך חגגנו את האחד במאי

לקראת סוף אפריל עבר האחראי על הבניין בין השוכרים והודיע להם שצריך לנקות את החלונות, כי האחד במאי מתקרב. בינתיים אימא כבר סיימה בדרך כלל לסדר את הספרייה. היא הוציאה ממנה את "שיחות עם מסריק" ואת "לונדון קוראת", ונשאה אותם יחד עם התמונה הממוסגרת של מסריק אל חדר השינה, שאותו נעלה. היא ידעה שבקרוב יבקרו אותנו איש התחזוקה והתמונה על הבניין מטעם המפלגה בגלל כל מה שקשור לקישוטי האחד במאי, ושיהיה עליה להוביל את האדונים אל החדרים המקיפים את הספרייה.

פעם אחת הגיע האחראי מוקדם מן הרגיל ואימא נאלצה להסיר את הספרים ברגע האחרון ולהוציא אותם מן החדר מוסתרים מתחת לסינורה.

האחראי לא עבר בין הדירות לבדו. ליווה אותו הדוקטור קוביצ'קה. באחריותו של האדון הדוקטור הייתה רשימת שמות של אלה שאותם יש להדביק על החלונות, ורשימה נוספת, של אלה שעל חלונותיהם אמורה ההדבקה להתבצע. בהתחלה עוד נתן הדוקטור לדיירים גם תמונה של הנשיא בנש, אבל בהמשך כבר מחק אותו מהרשימה, כי היו שינויים.

לכמה מהשוכרים היו בעיות עם המדינאים החדשים. הם לא היו רגילים אליהם.

מר דֶּנְר מקומת הקרקע הדביק פעם על חלוננו שני סטאלינים והאדון הדוקטור כעס עליו ונזף בו שהוא לא חושב.

"מה שקיבלתי, זה מה שאני מדביק", התגונן מר דנר. אשתו נתנה לו דחיפה ועשתה לו כאלה סימנים שיותר טוב שישתוק, כי היא פחדה שהוא יהפוך את המצב לדביק עוד יותר, כמו

שאומרים.

הכי הרבה בלגאן עשה לאדון הדוקטור החייט לשעבר, מר רִיבֶר. הוא כבר היה אדם זקן ובשום אופן לא הצליח להתרגל לעידן החדש.

פעם הייתה חסרה לשכן שלנו, מר קופצקי, תמונה של מארקס, והאדון הדוקטור התרוצץ בעצבנות בכל הבניין, הציץ שוב ושוב ברשימותיו ופסק שהוא קיבל מארקסים בדיוק כמו שצריך וגם חתם, ושמישהו כנראה התבלבל.

הסתבר שלמר רייבר היה מארקס אחד יותר מדי.

"אבל עכשיו חסר לך אנגלס," אמר האדון הדוקטור למר רייבר, אחרי שלקח לו מארקס מבוקש

אחד.

הסתבר שמר רייבר לא ידע להבדיל בין מארקס ואנגלס.

הוא חיטט בתמונות בידיים רועדות ומלמל שהשניים דומים כי לשניהם יש זקן.

בסבלנות הראה האדון הדוקטור לחייט הזקן את שני המדינאים, הסב את תשומת לבו לדברים שבהם הם נבדלים זה מזה במראם, וביקש ממר רייבר לסקור אותם היטב וללמוד את ההבדלים בעל פה.

אחר כך פנה לחפש את התמונה החסרה. הוא עבר ממשפחה למשפחה ויודא כמה אנגלסים יש לכל אחת. בקומה שלנו המספרים התאימו, אבל מארקס אחד יותר מדי היה לדוקטור סֹבּוֹטְקָה מהקומה השנייה. הדוקטור היה קודם עורך-דין והיו לו כמה וילות, רכבי ספורט ומאהבות. את הווילות ואת המכוניות הוא איבד, מהמאהבות נשארה לו אחת אחרונה, העלמה יאשה, שעליה היה ידוע שהיא מסתובבת כל היום בבית בחלוק קטן.

העלמה יאשה עמדה עם האדון הדוקטור בחדר הכניסה, בחנה את התמונות, והתפלאה מאוד שטעות כזו יכולה הייתה להתרחש. אחר כך קראה אל חדר האמבטיה: "היה לנו אנגלס אחד יותר מדי, מותק!"

כדי שלא יתרחשו שוב אי הבנות, המציא מאוחר יותר האדון הדוקטור קוביצ'קה שיטה חדשה לגמרי. הוא סימן את התמונות באותיות וחילק אותן לדיירים.

"אתה א, ב, ג, ד," אמר למר רייבר.

האדון הזקן נלחץ מזה.

הדוקטור פרש לפני מר רייבר תוכניות גדולה של כל החלונות בבניין, שבה צויירה גם דירתו של מר רייבר. החלונות סומנו באותיות.

"נדביק את התמונות משמאל לימין," הבהיר.

נוכח העובדה שמר רייבר עדיין לא הבין מה עליו לעשות, החליט האדון הדוקטור לסייע לו. הוא כתב את שמות הפוליטיקאים על פיסות נייר והצמיד אותן לחלונות. אחר כך ביקש מהחייט שלא להסיר את הפתקאות בטרם ידביק את התמונות. מר רייבר הבטיח שהוא אפילו לא יפתח את החלונות. משהתווספו מאוחר יותר תמונותיהם של גוטוואלד וזאפוטצקי⁵, נאלץ האדון הדוקטור להמציא שיטה חדשה. הוא בישר למר רייבר שהוא 1, 2, 3 ו-4. מר רייבר, שכבר חשב שזה קבוע שהוא א, ב, ג ו-ד, הגיב למספור החדש בחשדנות, ורצה לדעת מדוע שוב משנים את זה. "כי הא"ב נגמר לי בקומה השנייה," הסביר האדון הדוקטור. גם עם המספרים היו בעיות, כי בחלק מהדירות היו רק שלושה חלונות שפנו לרחוב, ובדירות אחרות ארבעה, ושש תמונות היה צריך לתלות בסדר

⁵ קלמנט גוטוואלד היה נשיאה הקומוניסטי הראשון של צ'כוסלובקיה (1948-1953). אנטוניו זאפוטצקי היה נשיאה השני (1953-1957).

מסוים (את זה הגדירו מראש).

האדון הדוקטור ניגש להכין שיטה חדשה. סייע לו המהנדס יאנבָה. מדי פעם שמענו דרך ארובת האוויר את שני האדונים סופרים, מחשבים ומתווכחים מהי הגישה הנכונה. כשהמדינאים כל הזמן יצאו להם עם שארית, לקח להם האחראי את התמונות, עבר בכל הבניין והדביק אותן לחלונות בעצמו.

מי הגה את רעיון הבמה הניידת, את זה לא הצלחנו לגלות. מישהו אמר שהיה זה הממונה מטעם המפלגה, מר קלוסק, אבל מר דנר פסק שהרעיון היה דווקא של המהנדס יאנבָה, שהיה צריך לשדרג את מעמדו בעבודה. מה שבטוח הוא שהיה זה המהנדס שהגה את הרעיון שהבמה תקושט ותעוצב כמו בית חרושת, כי הוא רצה לנצל את המכונה שלו לייצור עשן.

המהנדס והאחראי המפלגתי ביקשו אחר כך מהצייר סִיכָה שיקשט את הבמה. אלא שהרב-אמן פסק שאין לו כל ניסיון עם דברים כאלה כי כבר שתיים עשרה שנים שהוא מתמחה בציור של אזור נהר הלאבה, אך בסוף הוא עשה את זה כי פחד שייקחו לו את הסטודיו.

את המיצג תכנן המהנדס עם העלמה יאשה, שהייתה רקדנית באופרטה, למרות שמר דנר סיפר לסבא שלפני המלחמה היא הייתה רוקדת בעירום בבר. העלמה יאשה רצתה ללמוד איזה בלט, אבל המהנדס התנגד כי זה כנראה לא היה הולך טוב עם העשן שלו. בסוף הצליחה העלמה יאשה לדחוף לפחות ריקוד סולו קטן. כשהדיירים למדו מה היא מתכננת, נבהלו שמא יצטרכו להשתתף. אז הדוקטור סובוטקה נסע לספא, אבא נעלם לנסיעת עבודה עוד בסוף אפריל ומר דנר השיג לעצמו אישור מאיזה רופא מפורסם, שאסור לו לעמוד הרבה זמן. כך שבסוף הופיע על הבמה הניידת מר הולנה, שהיה פעם מנהל בנק. כשעמדו בתור לבשר הוא גילה את אזנה של אימא, שהוא עושה זאת רק משום שהוא מקווה שיקבלו את בתו לאיזשהו בית ספר.

מר הולנה קיבל תפקיד של פועל מדוכא. דיכא אותו בעל המפעל, שאותו שיחק שכננו, מר קופצקי הבן, בנו של מי שהבניין היה שייך לו פעם. האדון הדוקטור קוביצ'קה קיבל תפקיד של כושי. למה היה צריך כושי במיצג – זו תעלומה. האדון הדוקטור קוביצ'קה חשב שכושי לא מתאים למיצג הזה, אבל מר קלוסק גרס שמדובר בתפקיד חשוב, והעלמה יאשה תמכה בו, משום שהייתה לה הזדמנות להתאמן על הריקוד הקטן שלה.

"הייתי רוצה שזה יהיה כזה עוצמתי," חזרה ואמרה. האדון הדוקטור היה לחוץ מאוד כי ככל הנראה מעולם לא רקד, אך העלמה יאשה הבטיחה לו כי אין ממה לחשוש, שכן לכל אדם יש קצב בתוך הגוף.

כל הסיפור נראה ככה: ברגע שהבמה יצאה לדרך, החל מר הולנה, בתפקיד פועל, לעבוד. הוא עשה כאילו הוא סוחב משהו כבד מאוד. לאחר רגע החל לכרוע תחת הנטל ואף הפגין סימנים נוספים של עבודת-יתר, שכן התנוודד עד כדי כך שמוכרח היה להישען אל הקיר העשוי נייר.

אז ניגש אל מר הולנה מר קופצקי הבן, שהיה עד אותו שלב בקצה השני של הבמה, והוא הראה לצופים שיש לו שני שקים גדולים מלאים כסף. בנוסף היה לו גם סיגר גדול ושעון גדול תלוי על שרשרת מנייר מבריק. למר קופצקי הייתה גם כרית בבטן, כדי שיהיה מספיק שמן. מר קופצקי נתקע עם הבטן שלו במר הולנה, דחף אותו לקיר ועשה כאילו הוא מדכא אותו.

אז, בקרבת תא הנהג, עמד מר הולנה והרהר לפתע, והוא נתן בעיניו מִדְכָאוּ מבט ארוך וחד. אומרים שהסצינה הזו עשתה הכי הרבה צרות בזמן החזרות: אחרי רגע הדף מר הולנה, שהיה פעם מנהל בנק, את מר קופצקי הבן אל רצפת הבמה ועמד מעליו בהבעת ניצחון; אבל מר הולנה הניח את רגלו על מר קופצקי בעדינות רבה, שכן פחד לפגוע בו, ומר יאנבָה התעצבן עליו בגלל זה, כי

זה לא נראה אמין.

כשהסתיימה הסצינה, זינק האדון הדוקטור קוביצ'קה ורקד את הריקוד האפריקני שלו. כל הזמן הזה יצא עשן מארובת בית החרושת.

הלכתי אז לראות את הבמה הניידת של הבניין שלנו, כשהיא עברה ברחוב הראשי.

מאחורי הבמה הלך המהנדס יאנבה, שהיה חייב לבדוק מפעם לפעם את המכונה לייצור עשן. איתו צעדו העלמה יאשה וגברת קופצקה. הגברת קופצקה סחבה בתיק בירות עבור בעלה, והיא הגישה לו אותן בין ההצגות. העלמה יאשה הייתה צריכה ליישר מדי פעם לאדון קופצקי את הבטן, כי בזמן ההצגה הכרית החליקה לו למכנסיים.

בקצה הרחוב, בכיכר שְטְרוֹסְמַאיֶר, התרחשה תאונה. הבמה הניידת של עובדי חברת הביטוח, שעליה הציגו כמה נשים כל חמש עשרה דקות פנטומימה של קואופרטיב חקלאי, ושגררה אחריה לְפֶת ענקית, התנגשה בבמה שלנו.

מר הולנה איבד את שיווי המשקל ונפל על מר קופצקי הבן, שבתורו דרך על הדוקטור קוביצ'קה, שבדיוק עמד לפצוח במחולו.

אחות בית חולים הייתה מוכרחה לטפל אחר כך בדוקטור. נהגי שתי הבמות החלו להתווכח מי גרם לתאונה. בהתנגשות נהרסה גם המכונה של המהנדס יאנבה לייצור עשן בית החרושת. המהנדס פסק אחר כך שרק בשל התאונה הזו לא זכתה הבמה בפרס הראשון בתחרות. אלא שהדוקטור קוביצ'קה חשב אחרת: הוא סיפר כי ראה את הבמה שזכתה בפרס הראשון, והוא מוכרח להודות שבאמת היה טוב יותר. המדובר היה בהצגה שעליה התאמנה היטב קבוצת מוכרות של רשת פְּרָאמֶן⁶. הן היו מחופשות לחיפושיות ורקדו, בעוד שהמנהל שלהן שיחק אגרונום שמחסל אותן זו אחר זו במהלך ריקודן.

מאז שוב לא השתתף הבניין שלנו בשום תחרות מסוג זה. אבא היה הכי מאושר מכך, שכן לא צריך היה לחשוב עוד לאן לנסוע מטעם העבודה.

הוא אהב להשתתף במצעד, כל זמן שהיה סוציאל-דמוקרטי, אבל אחר כך החגיגות חדלו לשעשע אותו. פעם אחת היה עליו לשאת, יחד עם שני קולגות, כרזה שצייר המעצב של החברה על גבי שלושה לוחות. על אבא נפלה המלה **הסוציאליזם!**, שברוחות של חודש מאי הייתה כנראה זו שהכי קשה להשתלט עליה. חוץ מזה, הקולגה שנשאת את המלה **ניצחון** הלך כל הזמן כמה צעדים מאחור, והגבר שהניף את המלה **למען** הלך כל הזמן כמה צעדים קדימה. בגלל השלט היה אבא חייב להישאר במצעד עד הסוף, כי הוא גם היה צריך להחזיר את הבריסטול. הוא למד מזה לְקַח ומאז רק הלך מדי שנה לנקודת המפגש, שם המתין שירשמו אותו בין הנוכחים, ואחר כך נעלם מבלי שישימו לב.

את המצעד בבית-הספר ארגן בדרך כלל המורה להתעמלות. הוא ווידא שכולם נוכחים, סידר אותנו בשורות ואחר כך הזהיר את אלה שבקצוות שיצעדו במקום כשאנחנו עושים פניות, כדי שהשורה תישאר ישרה כמו שצריך. כשהתקרבנו לכיכר ואצלב הזהיר אותנו המורה לחנ"ג שלקריאות ברמקולים שעל מרפסות הבתים לא נשיב כל אחד בנפרד ובערבוביה, אלא שנשים כולנו לב לסימן שהוא ייתן לנו, כדי שתגובותינו וקריאותינו תהיינה חדות ומתואמות.

מיד בראש הכיכר, כשהגבר הראשון קרא אלינו ברמקול כי הוא מברך את הדור הצעיר, הניף המורה את ידו ואנחנו קראנו "הידד!" המורה לא היה מרוצה והבהיר לנו, כשהמצעד עצר לרגע, שקודם כל הוא ירים את ידו, כדי שנוכל לקחת אוויר, ושבאצבעות ידו המונפת גם יראה לנו האם

⁶ רשת ממשלתית של חנויות מכולת שפעלה בציכוסלובקיה בזמן השלטון הקומוניסטי.

עלינו לקרוא פעם אחת, פעמיים או שלוש. רק כשיוריד אחר כך את ידו אל ירכו, יהיה זה סימן שעלינו לקרוא בקול.

כשהגענו אל הרמקול הבא זה כבר הלך טוב יותר, למרות שלמורה היה יותר קשה, כי קראו גם אלה שהלכו לפנינו וגם אלה שמאחורינו, ואנחנו בעצם שמענו רק חצי משפט: עירים שלנו, ש. הרמקול הבא הכריז משהו לחיינו, ואנחנו ענינו פעמיים, וכשהכריז שאנחנו דור חדש, דורו של גוטוואלד, הגבנו פחות או יותר במדויק בהתאם לסימן שנתן המורה. אחר כך התערבבה בברכות תזמורת כלי נשיפה והיה עוד יותר קשה לפענח מי קרא מה ומאיזה רמקול.

אבל נראה שלמורה זה לא הפריע, כי בעצם די היה שישגיח שנצעד יפה ושהשורה תהיה ישרה. לפעמים כבר החל הכרוז לצרוח את קריאתו כשאנחנו התקרבנו אליו. הוא צעק שלמען השלום ולמען הסוציאליזם, והמורה לחנ"ג כבר הספיק לסמן לנו, כך שה"הידד" שלנו כבר יצא לדרך, ואם הכרוז ההוא לא הסתפק במה שכבר צעק, אז הוא צעק גם לחיזוק- או לשמירת- והמורה חיכה, ניחש את המלה החסרה, הוא היה צריך לנחש אם המדובר בשלום או במשהו אחר, ורק אחר כך סימן לנו לענות.

לפעמים המורה הסתכל עלינו ואז צעק חזק יותר מהכרוז וקרא אלינו שנתאמץ, כי מי שלא יצעק כמו שצריך יקבל ציון גרוע לא רק בהתעמלות אלא גם בערכים. כשמאחת המרפסות התכופף לכיווננו עוד צווחן וקרא שעם ברית-המועצות- ושלשגשוג ורווח, השבנו לו בשלוש קריאות "הידד" קצרות.

אחר כך שמענו שבעקבות-, אבל המורה המתין עם הסימן כי צריך היה לתת זמן לאיש שעל המיקרופון כדי שיסיים לצעוק את סטאלין, לנין או גוטוואלד, וככל שהיו יותר אנשים שהיינו בעקבותיהם, כן רבו גם קריאותינו.

בחלקה התחתון של הכיכר ישבו אורחים מחו"ל על טריבונות, חקלאים וכורים מכובדים, והפרוזה כאן היו פראיים עוד יותר, כנראה כדי להראות לאורחים מחו"ל איזה נוער צוהל ואף חדש אנחנו ועתידנו כידוע כל כך-, כי זה מה שהם צעקו במיקרופונים, ואנחנו היינו צריכים לשים לב טוב טוב לסימן כדי לא להתפרץ לקריאותיהם בתשובותינו.

ידענו כבר שמקצה הכיכר תהיה לנו רק עוד צעידה קצרה עד לטריבונה המרכזית, והמורה פקד עלינו שבחלק הזה גם ננופף תוך כדי צעידה, ושבאמת נשקיע אנרגיה בקריאותינו, כי אנחנו מתקרבים לנציגי הציבור שלנו. הוא בעצמו נתן דוגמה אישית וצווח בכל כוחו בקול גדול, וכשצווח הקול ברמקולים שדבר מלבד המפלגה והממשלה, געינו גם אנחנו כפרים: האח! האח!
האח!

ממש ליד טריבונת הממשלה נאספו כל הכרוזים והצרחנים, צעקו ברמקולים וקולותיהם כיסו זה על זה, שהנוער איתן וסוציאליסטי וחדש וגוטוואלדי, ושעוד מעט יפים יותר-, גבוהים יותר-, נעלים יותר-.

המורה הורה להריע וסימן שלוש קריאות באצבעותיו ואז עוד כמה ועוד ואנחנו בקושי יכולנו לנשום לפני ששוב הניף את ידו, אבל זה כבר לא שינה הרבה כי מול הטריבונה המרכזית הצעקות התערבבו עד כדי כך שאי אפשר היה להבחין מי קורא מה אל מי.

ואז ראינו אותם. הם עמדו שם כמו שהכרנו אותם מהתמונות, הצילומים והבולים. חשבתי שהם נראים זקנים ועייפים יותר מכפי שנראו לי בעיתון. הם הביטו לנקודה כלשהי מאחורינו, כאילו קיוו כבר לראות את סוף המצעד, שהיה מחוץ לטווח הראייה, כדי שכל זה יהיה כבר מאחוריהם.

המורה שיחרר אותנו כשעברנו את הטריבונה. צרודים ומצועקים ובגרונות ניחרים הסתערנו על האוהל שבו המתינו לנו לימונדה וגלידה. בדרך הביתה דשדשנו בין כתובות וסיסמאות שהתגלגלו להן ברחוב, בעטנו בפרחי נייר ובסרטים ודרכנו על דגלונים. כעבור כמה ימים עבר האחראי על הבניין בין כל הדיירים ואסף את התמונות. במקביל, נשאה אימא את הספרים בחזרה לספרייה. היא השיבה לשם גם את הנשיא מסריק, שחרת על הדגל הנשיאותי את המוטו "האמת מנצחת", שבו האמין בכל ליבו.

אחרית דבר

פעם ישבתי עם אבא בבית קפה בשמיים. אבא הבחין בשולחן ליד החלון, שממנו היה אפשר להשקיף על הגנים, ומיד התיישב. הוא הזמין אותי לשבת גם כן, ואמר שהוא שמח שיש ליד השולחן רק שני כיסאות, כך שאיש מלבדנו כבר אינו יכול להתיישב. כשראה שאני מתפלא שדבר כזה מטריד אותו, הצביע על הדלת. עמד שם סטאלין בחליפת שני חלקים לבנה. הוא החליף ברכות שלום עם היטלר, שפשט את מעיל הגשם שלו. גבלס לבש מעיל כאילו חזר מאיסוף פטריות ביער. חרושצ'וב, חבוש כובע קש, ניגש אליו והתחיל לספר לו משהו בדיוק ברגע שנכנס עוד מישהו, שאותו ללא ספק הכרתי מהעיתון או מבולים, אבל את שמו כבר לא זכרתי. "אלוהים שבשמיים", נבהלתי. "אל תגיד את זה. ולא נראה לי שיתנו לנו פה קפה", אמר אבא. באותו רגע הופיע ברז'נייב במגבעת ציד ומגפיים גבוהים. גוסטב הוסאק סחב בשבילו רשת דיג, וז'ורז' מרשה – שרפרף. כולם החלו להתחבק ולהתנשק. "אנחנו לא יכולים להישאר כאן", אמרתי. "הקפה פה אמור להיות טוב", ענה אבא, שכבר בעולם הזה ידע לחמוק משאלות שעליהן לא הייתה לו תשובה. הקפה באמת היה טוב. הגיש לנו אותו ווינסטון. אני רואה שכמעט שכחתי לומר שצ'רצ'יל היה מלצר שם, ושהוא אפילו הציע לאבא סיגר, אבל אבא סירב ואמר: "ת'אנק יו, איטס נוט הלת'י!" צ'רצ'יל צחק למשמע הדברים ואמר שזו הבדיחה הכי טובה שהוא שמע בבית הקפה הזה. חשבנו אם להזמין גלידה, כשבדלת הופיעה גולדה מאיר, שעבדה שם במלתחה, וקראה: "אדון קראוס לטלפון!" כשאבא קם והלך למלתחה, השתק בית הקפה כולו. כששב כעבור רגע ואמר שהכול בסדר, לא הורידו ממנו שאר האורחים את עיניהם. ראינו שהאדונים המפורסמים מדברים ביניהם, ושהם מתווכחים על משהו. אז התרומם מר גבלס, יישר את מעילו, ניגש אלינו והציג את עצמו. הוא אמר שהוא מעוניין לבקש טובה מאבא. לדבריו, הוא ושאר האדונים התבשרו כי אי אפשר לטלפן לשמיים, והנה ראה זה עתה כי מישהו טלפן לאבא, ועל כן הוא היה מעוניין לבקש, שמא יסכים במטותא לחלוק עמו את מספר הטלפון.

"Aber selbstverständlich",⁷ אמר אבא.

הוא הפשיל את שרוול חולצתו ונתן לגבלס לרשום על מפית את המספר שהיה מקועקע על ידו. מר גבלס הודה לו, נקש בעקביו והסתלק. אמרתי לאבא שהוא לא היה צריך לתת את המספר. "למה לא?" התפלא אבא. "בכל מקרה הוא לא יעבוד להם!" וסופסוף התחילו לחבב אותנו בשמיים.

מתוך הספר כינוס משפחתי

כינוס משפחתי

את הכינוס הראשון אירגנו עשר שנים אחרי שהתפזרנו בעולם. עשרה מאיתנו הגיעו. הופיע גם אחיה של אימא, זה שברח ב-1948 מהמוסד כדי לעשות סקי. הוא הגיע עם אשתו משדה התעופה, ואני הבטתי בו כשיצא מן המונית. ציפיתי לראותו מניח על המדרכה, לצד המזוודה, גם את המגלשיים שבהם צעד לפני שנים על השטיח בדירתנו שבפראג, כדי להתאמן איך יעבור בעזרתם ביערות שומֶבָה את הגבול לגרמניה. הדוד נסע אז לשומבה עם נהג מונית צ'כי. הפעם הביא אותו לטרסבורג נהג צרפתי. הוא בקושי הספיק לשלם לנהג, וכבר רץ על המדרכה והתנפל על אימא, שאותה לא ראה זה שלושים שנה. הבטתי בשני אלה, איך הם מתחבקים, איך הם אוחזים זה בזה; ובשאר בני המשפחה, עומדים מסביב; וחשבתי לעצמי איפה יכול להיות שהדוד השאיר את המגלשיים שרק אתמול, כשהייתי קטן, העמיס על המכונית בפראג. לא רציתי להאמין שחלפו כבר שלושים שנה מאז אותו הרגע. בחנתי במבטי את הדוד ואת שערו הלבן, שהזמן כיסה בשלג; ואת אחותי, שאותה לא ראיתי מזה עשור ושכבר לא ירבה על המזחלת, אלא עמדה כאן ליד איגֶנֶץ, שאותו פגשה בקצהו השני של העולם. בקלות הייתי מוכן להאמין שרק לפני רגע התיישב הדוד במכונית בשכונת לֶטְנָה שבפראג, הקיף את העולם, בדרך, בדרום אמריקה, התחתן, וחזר אלינו, לעיר הגרמנית הזו, שאני רק קפצתי אליה לרגע, סיבוב קטן בדרך הביתה מהפארק בפראג. הבטתי במיכאל, שגם הוא עקב בשתיקה אחר הפגישה, וכמעט שהתכופפתי בבהלה כשנדמה היה לי שאני רואה כדור שלג בידיו. כבר בתור ילד הוא ידע לכוון מעולה. ליד מיכאל עמד אבא. די היה שאצמצם את עיניי וכבר הופיע על גבו קיטבג ענק, שעד לא מזמן לא יכולתי אפילו להזיז, כי לפני היציאה לחופשה היה עדיין מלא בכביסה לחה, ומיד הבחנתי בהונזה ובקתרינה, שניהם ילדים עדיין, לבושים מעילי רוח וסוודרים שירשו מאיתנו, ושמעתי את אימא אומרת להם: "זה כבר יתייבש עליכם". נדמה לי שהזיכרון תופש את הזמן כשורת רגעים; ואם הוא בררן, כמו הזיכרון שלי, אז גם באמצע הקיץ הוא יודע לסחוב עמו רגעים יפים על מגלשיו.

⁷ גרמנית: כמובן.

בכינוסים המשפחתיים דיברו לעתים קרובות לא רק בצ'כית, אלא גם באנגלית, ספרדית או גרמנית. מישהו תמיד תרגם בלי הרף, כדי שנבין את קרובינו שבאו מקצות תבל, והמפגש דמה כך לוועידה בינלאומית קטנה.

בכינוס הראשון, שאימא טוענת שהיה היפה מכולם, הגיעו משלחות מארבע מדינות. אבא בחן בהנאה איך כל זה עובד. הוא אמר שלהבדיל מהא"ם, אנחנו לא זקוקים למשרדים או למזכירות, והוסיף שהם צריכים לקחת דוגמה מאיתנו, כי זה יוצא יותר זול. זכרוני פזור-הדעת, שמעדיף רגעים ספציפיים על פני תאריכים ומניין שנים, אשם בכך שאיני זוכר בעצם באילו שנים נפגשנו.

עם זאת, זכרוני שומר בקפדנות את כל המקומות שבהם נפגשנו ושמאז פגישותינו אני רואה בהם טריטוריות שלנו. יש לנו פינות משלנו בפרזיז, בבאדן ובבוגוטה, בפרניסטון ובמנטון, בוורמונט, בפילדלפיה ובניו יורק, וגם בכל המקומות שאליהם נסע מי מאתנו, או שבהם נחת, ואשר מהם אחר כך המריא או נסע הלאה.

אני זוכר היטב את הספסל שעליו ישבתי בבר בנמל התעופה עם אלישקה לפני שטסה מעבר לים, וכמוהו גם את הספסל שלידו נפרדנו מקתרונה, כשעזבה לאמריקה. אני יודע היכן נמצאות הארונות שבהן שמרו הוריי את המזוודות, אני זוכר את המקומות ליד הרציפים שבהם חיכינו עם הרכב, וגם את אולמות ההמתנה בתחנות הרכבת, ואני יכול למצוא מיד את כסאותינו בבתי הקפה של ערים רבות. לא נדרשות לזיכרוני יותר משניות ספורות כדי להציג את הוריי בשוק בפראג, בבית כל-בו אמריקני או בכיכר גרמנית.

די בכך שאגיע לעיר הספא שלנו, אצלול בברכת המים העשירים במינרלים, וכבר צף אבא לידי. "לא מזמן כתב מישהו ל'רוֹדָה פְּרָאבו'⁸ ושאל אם קיים אצלנו חופש האסיפה", הוא אומר. "מה ענו לו?" אני שואל.

"שחופש האסיפה מובטח לכל אזרח, פרט לגורמים אנטי-סוציאליסטיים". לשנינו, כמו לכל שאר בני המשפחה, יש צחוק חזק באופן יוצא דופן, ואין פלא אם כן שאנחנו מושכים תשומת לב.

מתחת למפל המלאכותי, היכן שהמים זורמים מן הסלע ומעסים בנועם את הגב, משפסף אבא את עיניו.

מן המים עולים אדים והופכים לערפל. אני מביט בידו של אבא ושם לב שהמספר המקועקע על ידו דומה במשהו למספר שכתוב בדרכוני.

"שניהם מתחילים בשבע." "זה מספר מזל", אומר אבא, "ולכן שנינו יכולים עכשיו לשכב כאן בלי דאגות". מסביבנו שוחים אנשים שלא מבינים את שפתנו המוזרה. הם עולה מבעד לאדים ולערפל, צוללים ומודיעים בהתלהבות שהוֹסֵר אִיסֵט ווּנְדֵרְבֵר, פֶּנְטֵסְטִיש, או זֶר-גֶּזוֹנְד. בערפל הזה הם נראים כמו צוללות.

⁸ "הצדק האדום", היומון הרשמי של המפלגה הקומוניסטית בצ'כוסלובקיה.

"המספר הזה היה מאוד פרקטי", אומר אבא ונזכר שבמקום ההוא, היכן שקיבל את המספר, אבדו מדי יום המוני אנשים, אך לאיש אסור היה ללכת כך סתם לאיבוד.
"שלא יהיה בלגאן", אני חושב, וכשאני אומר את זה בקול, אנחנו חוטפים עוד התקף צחוק.

רגע אחד אני מניח לעצמי להיסחף בזרם. הוא נושא אותי אל בריכה קטנה של מים חמים. היא מלאה אנשים.

הראשים, חבושי כובעי-ים, נראים כמו פריסקופים.

עוד רגע ואבי נוחת לצדי.

הוא מספר ששנים אחרי המלחמה, בפראג, חלם שהוא שוב בחקירה.

אני מקשיב ואחר כך מספר לו על חלומי שלי: שבמשך שנים הייתי עובר בחשאי את הגבול וחוזר לפראג, ואיך התעוררתי מבועת, כי לא יכולתי לשוב.
אבא צולל.

כשהוא עולה שוב, הוא נזכר בחלום נוסף, שבו שוב תופסים אותו.

"מי?" אני שואל בתמימות.

"הגרמנים", עונה אבא.

"ואותי הצ'כים".

אנחנו צוחקים כמו משוגעים.

האנשים מסביב מחייכים גם הם, למרות שאינם יודעים על מה מדברים אותם שניים, ששפה לא מוכרת בפיהם.

אלא שממילא הדבר שעליו אנחנו מדברים עשוי לעניין רק מעטים.

"אם אתה לא עובר את זה בעצמך, זה לא מצחיק", אני אומר בשקט.

"אם אתה לא שורד את זה בעצמך", מתקן אותי אבא.

התרגלתי כבר לשגינותיו של זיכרוני.

אני לא נוטר לו טינה על שאינו מקפיד בשנים ובחודשים. תחת זאת הוא מאפשר לי לחוות מחדש רגעים בעלי ערך.

לעתים אני עוצר בחדר הכחול, נדרש לי רק רגע וכבר אני רואה את איגנץ, פרופסור לספרות ודיקן באוניברסיטה, כשהוא שרוע על ארבע על השטיח ופורק ממזוודתו שני זוגות נעליים חדשות, תפורים ביד, שהביא מקולומביה.

אחר כך הוא מבקש מסניור אבא להסתובב קצת בזפוטוסיים, כלומר בנעליים, כי הוא רוצה לראות אם הנעליים חוסטו ואַקְזְקְטו, אם הן יושבות טוב. אחותי מתרגמת את זה לסניור אבא, שנענה לחתנו ועושה בחדר פֶּסָאוּ קטן, כלומר טיול, כדי להכריז אחר כך בפני המתורגמנית שהנעליים מתאימות בול, והמתורגמנית מתרגמת זאת לפרופסור, שקורן מאושר על שהביא לסניור פדרה מתנה ראויה ממרחקי אמריקה הדרומית.

אז מתיישב אבא, מביט בנעליים הקולומביאניות החדשות ואומר כך: "...במחנה הייתה כיתת אסירים מיוחדת, שכל יום, מהבוקר עד הערב, הייתה רצה, כי התפקיד שלהם היה לרכך את המגפיים הצבאיים, שלא ילחצו אחר כך לחיילים בחזית..."

אחותי מתרגמת לספרדית את מה שאמר אבא, ואחי מתרגם את סיפורו של אבא לאנגלית.

אבא ממתין, כנהוג בוועידות בינלאומיות, ומוסיף, כשמשתתקים המתורגמנים, שלכיתה הזו

קראו שולזינגר⁹.

אחר כך הוא מביט שוב בנעליו ואומר שכבר למעלה משלושים שנה, בכל פעם שהוא מגיע לחנות נעליים, הוא תמיד רואה מולו את האסירים, רצים ימים שלמים סביב המחנה. אני לא יכול לחשוב על מקום שבו לא נזכר אבא בדבר-מה. בפריז, לא רחוק מכיכר הקונקורד, אני עוצר לפעמים ליד חנות מזכרות. אבא קנה כאן פעם גלויה של פריז ושלח אותה לחבר באוסטרליה. "ברכות מפריז, מביקור אצל הבן. סליחה על הבשר...", כתב אז על הגלויה הצבעונית. החבר השיג פעם בשר יקר ערך, ואבא הבטיח שיכין אותו בסדנה. הוא התחיל לבשל אותו בתוך קופסת שימורים, אבל אז היו כולם מוכרחים פתאום לצאת ולעמוד בכניסה, כי הודיעו על חיפושים אחרי איזה אסיר, והעניין נמשך כמה שעות. "הם ספרו שוב ושוב אבל משהו כל הזמן היה חסר," אמר אבא באותה הזדמנות, כששלחנו את הגלויה בסניף הדואר שבשאנז אליזה, "וכל הבשר הנהדר הזה הפך לגחלים".

אני מוצא את הסיפורים במקומות שבהם סיפר לי אותם. כאילו נותרו לשכב שם והם מופיעים בכל פעם שאני צועד בסביבה. לפעמים אני הולך בכיכר הכי יפה בפריז ושומע לפתע סירנה, יללת אזעקה. בתוך כך אני רואה אלומות זרקורים, תרות אחר אסירים נמלטים, ומגדל שמירה. אני עומד על המדרכה, מתאבן ולא מש ממקומי. אני ממתין שם ללא ניע, זמן רב ככל שנדרש, עד שהאנשים בבגדים המפוספסים הופכים שוב להולכי רגל, עד שהזרקורים הופכים שוב למנורות הרחוב ומגדל השמירה הופך לשער הניצחון. מיד אחר כך אני מבין שלא אזעקה אני שומע, אלא סירנה של אמבולנס, המפלס את דרכו בקהל המכוניות. כשאני מתאושש, אני ממשיך בדרכי. בעודי צועד על המדרכה, אני בוהה סביב בבלבול, מביט בהולכי הרגל בהשתאות. מתחשק לי לעצור ולומר להם כמה מסוכן הוא האדם. כשאני חולף על פני מוכרי ערמונים חמים, בלונים, צעצועים שנעים בהתקפי עווית ומקפצים על המדרכה, אני פְּמָה לרגע לדוכן משלי. בחינם הייתי מציע עליו פיסות בד מפוספסות עם מספרים, וכן טבעות או צמידים מתיל דוקרני. במרכז הכיכר אני עומד לרגע לצד דוכן עיתונים. אני סוקר את תצוגת העמודים הראשיים של כתבי העת, מביט בתמונות האנשים השדופים מעבר לגדר התיל וקורא את שם הארץ שבה צולמו התמונות רק אתמול. אני הולך הלאה וחש כיצד אני מחליק ואובד בזמן, שכמו עצר מלכת.

אבא נולד בשנת 1909, אבל כבר זמן רב שהוא רואה את 1945 כשנת לידתו האמיתית. כשמלאו לו שבעים וחמש, בירכתי אותו לכבוד יום הולדתו השלושים ותשעה, הגם שעל פי ספירה זו הייתי מבוגר ממנו בשש שנים שלמות. בכינוס בניו יורק החליטו קרובינו האמריקנים לחגוג את יום הולדתו של אבא. הדודים והדודות

⁹ גרמנית, באופן מילולי: רצי הנעליים.

היו גם הם במחנות בזמן המלחמה, ולאמריקה הגיעו כבר בשנת ארבעים ושמונה.
 "יש לך יום הולדת, אוטיק", אמרה דודה מרתה, "וגם איף אתה לא תרצה אנחנו נעשה לך
 סלבריישן."
 "איים לפעמים נורא אפרייד אם הילדים שלנו קן אָט אול אנדרסטנד מה עבר עלינו," נאנחה
 דודה האנה.
 "האנקה, בחייך..." נאנח בייאוש דוד קורט, בשמעו את הצ'כית שבפי רעייתו.
 לחגיגת יום הולדתו של אבא הגיעו גם כל האחיינים והאחייניות האמריקנים, וגם בני הזוג
 שלהם וילדיהם.
 כשהופיעה על שולחן הגן עוגה גדולה, וחבורת הזמר המשפחתית שרה האפי בירת'דיי, הזמין
 מיכאל את אבא לכבות את הנרות.
 הוא עשה זאת בנשיפה אחת.
 אחר כך איחלו כולם לאבא יום הולדת שמח ועד מאה ועשרים, וכשדודי קרא להרים כוסית,
 נשאו כולם את כוסותיהם אל על ונקשו בהן זו בזו.
 מישהו אמר "צ'רס", ומישהו אחר "נה זדראבי!"
 "נשתה לזה שהצלחנו טו סרבייב", אמרה דודה האנה.
 "ששרדנו", תיקן אותה קורט.
 "לחיי המשפחה ולילדינו", אמרה אימא.
 אחר כך אמר בחור אחד מישראל "לחיים".
 הברכה הזו מצאה חן בעיני משתתפי הכנס, עד כדי כך שכולם חזרו עליה אחריו – אלה
 שמאמינים, וגם אלה שעבורם המלה "אלוהים" היא רק מלה נרדפת ל"אני לא יודע".
 לחיים.
 דומני כי איש לא יכול היה לבטא באותו רגע ברכה הולמת מזו.
 כשאמרו "לחיים", חשבו כולם על אותו הדבר.
 על כך, שלעתים קרובות החיים הם עניין של חיים ומוות.

העסק

במהלך כל כינוס משפחתי היה צריך להקריב קצת זמן כדי לשים יד על חפצים שאי אפשר היה
 להשיג בפראג.
 פעם אחת עלה הצורך לרכוש מנעול חדש. ביקרנו על כן בבית כל-בו גדול בפריז.
 כשטיילנו שם בין עשרות מדפים והמוני צבתות, מברגים, אזמלים, כננות ופטישים, נזכר אבא
 בסדנה.
 "כמה ידיעות ומנעולים טובים פירקתי והרכבתי מחדש כשהתקרבו השומרים..." נאנח תוך שהוא
 מתבונן בכלים.
 מסביב היו המוני אנשים. ביניהם כאלה שהביאו מהבית פתקים עם מידות או דוגמאות של מה
 שחיפשו, ועכשיו השוו גדלים. אחרים חיטטו בקופסאות ברגים ואומים, לקחו בידיהם כלי עבודה
 כדי לשקול אותן ולראות איך הוא מרגיש להם ביד.
 "מאוחר יותר היו לנו אפילו שלטים על הדלת. היה שם נגר, חשמלאי, חרש מתכת,
 אינסטלטור... בסוף אפילו הצמידו לנו שומר קבוע," המשיך אבא.

"הוא היה בסדר, הבחור הזה. הייתי מכין לו ארוחות בוקר בסדנה, והוא בתמורה הקריא לי עיתונים גרמניים. פעם אחת הוא דיווח לי על ידיעה חשובה: "אוטו, דר קריג גהט צו אנדה..."¹⁰

הלכנו הלאה, אל המנעולים. ושם, ליד מדפי העץ, אמר אבא: "חיכיתי לזה שאחרי שהמלחמה תיגמר, אני אלך הביתה. אבל בו בזמן חשבתי: מה יקרה לסדנה שלי?"

לקח לנו עוד קצת זמן לפני שבחרנו מנעול ראוי, כי שנינו צחקנו ולא יכולנו להתרכז. מבין עשרות המנעולים המוזהבים, מנעולי כרום וכסף, בחר אבא בזה שלא הבריק בכלל. שמת לי לב שזה קצת הפתיע את המוכר. אותי לא. זה היה מנעול כהה, שצבעו שחור כצבעו של סוג מסוים של הומור.

פעמים רבות בחיי אבא התחיל דברים.

פעם אחת הקים עסק במקום שבמבט ראשון לא התאים לעסקים. אבל אז לא הייתה לו אפשרות לבחור.

את סדנת המנעולים הוא ייסד באושוויץ ביחד עם חבר, בידיים ריקות. לא היו להם לא רישיון, לא סדנה ולא ציוד.

דבר ראשון השיגו לעצמם שני הזמנים חתיכת תיל ומברג והתחילו להסתובב במחנה ככה, שייראו כמו מנעולנים.

אסור היה להיראות חסרי ביטחון, אבל גם יותר מדי ביטחון עצמי אסור היה להראות, כדי לא לעורר חשד.

צעדיהם של שני אלה, שהחליטו להיות עצמאיים, חייבים היו להיות בטוחים וקלים, שהרי הטעות הקלה ביותר הייתה יכולה לעורר מהומת אלוהים בקרב השומרים.

יום אחד, כשצעדו במחנה עם המברג וחתיכת התיל, עצר אותם איש ס"ס ושאל אותם לאן הם הולכים. אני מדמיין לעצמי שאילו היו עושים על זה סרט, היה הבמאי מכניס את הסצינה הזו לתסריט:

איש ס"ס: ווהין גהט איהר¹¹?

[קול הלמות-לב מוגברות. פני האסירים מוגדלות על המסך. פני איש הס"ס מוגדלות על המסך. קאט. עיניו של אחד האסירים. קאט. עיניו של האסיר השני. מונטאז' מהיר של זכרונות: תמונות של שני הגברים, חופשיים, מוקרנות בהילוך מהיר: עם האישה, עם הילד, בבריכה, עם הכלב בגינה. דפיקות הלב מואצות. קאט לעיניו של איש הס"ס.]

איש ס"ס: ווהין גהט איהר? [השאלה נשמעת עם הד בלתי פוסק ולא נעים.]

אני חושש שסרט כזה לא היה נאמן למציאות.

את השנייה שחלפה בין השאלה והתשובה אפשר רק בקושי לדמיין. שום אפקט, מבריק ככל שיהיה, לא יכול לבטא רגע כזה. אולי האדם בנוי כך, שהוא מסוגל למצוא בתוך שנייה את רסיס הזמן שבו אין מקום למחשבה, אך יש מקום לסימן אזהרה; אלא שלהבזק זה דרושה כל השנייה כולה, וכך נותר זמן לשלוח את החדשות אל המקום במוח, שבו שוכן מרכז הפחד. נראה לי שבדיוק בחוסר-היכולת הזה – בעובדה שאנו זקוקים לשנייה שלמה כדי לחוש חום, או

¹⁰ גרמנית: "אוטו, המלחמה מתקרבת לקיצה..."

¹¹ גרמנית: "לאן אתם הולכים?"

כפור, או כדי לרעוד, או כדי להשמיע קול – בדיוק באותה מוגבלות טמון הסיכוי שלנו. פעמים רבות חקרתי את אבא בנוגע לרגע הזה. ככל שהתחוויר לי יותר כי רק מעט נדרש באותו רגע על מנת שאבא לא יחזור ואני אישאר לבדי, ללא אחים, ללא אחיות – כך השתוקקתי לדעת עוד על אותו רגע. אבל מעולם לא הצלחתי בכך.

תמיד כשהצגתי לו את השאלה מחדש, כמו בלש שאיחר להגיע, אבא רק משך בכתפיו. הוא זכר רק כיצד, בעומדו בהקשב, ענה לאיש הס"ס כך: "אסיר מספר 73046 ואסיר מספר 73043 מודיעים שיש להם פקודה להתייצב אצל הבלוקפיהרר בשעה תשע וחמש עשרה דקות". הגבר במדים קיבל את ההודעה. כמי שחונק על ידי חברה ששכחה איך לפקפק ולפעול בהתאם לשיפוטה האישי, לא יכול היה להעלות על דעתו ששני בחורים בקבקי עץ ובמדים מפוספסים, צאצאי דוד המלך וקרובים רחוקים של שווייק, יכולים להערים על גוליית הכל-יכול. בנקודה זו יכול הבמאי להכנע שוב לדמיונו הקודח ולהניח לשני האסירים לרחף בקלילות באוויר. הוא יכול להשתמש בתכסיס הידוע בשם סלואו-מושן, שהוא בדרך כלל אפקטיבי מאוד, במיוחד כשמלווה אותו נגינת פסנתר.

אבל אבא וחברו רק המשיכו לצעוד הלאה. הם חלפו ליד השלט "העבודה משחררת". הם לא קראו אותו. הם הכירו אותו בעל פה. הם נכנסו לאחד המבנים, התייצבו אצל המזכיר ואמרו שיש להם פקודה לתקן את הידית של דלת המשרד. אחר כך פירקו אותה, ובגלל שהיתה לגמרי בסדר, חיברו אותה מחדש. כששבו, עברו שוב על פני הגבר שבדק אותם קודם. הוא הביט בשעונו בשביעות רצון. השעה הייתה תשע ארבעים וחמש.

האיש במדים האמין כי הוא נמנה על בניה של אומה נעלה, אך הוא הקפיד כל כך על ציות ועל סדר, כמו עיוור, שאפילו לרגע לא העלה על דעתו כי ייתכן ששניים מבני הגזע הנחות ניחנו בכל כך הרבה דמיון, חוצפה ואומץ, ויכולים היו לעשות דבר-מה שהוא עצמו לא היה מסוגל לעשות לעולם: לקבל פקודה מעצמם. ומשום שהפקודה לא יכולה הייתה להגיע אלא מלמעלה; ומשום שאין לפקפק במה שהחליט מישהו גבוה יותר בסולם (שהיה ארוך לאין שיעור ונמשך עד השמיים החומים, עד למקום שבו ישב בעיניים פקוחות השליט המשופם הכל-יכול), הניד בראשו ואמר רק: "לוס... לוס!"

כל יזם חייב להתחיל איכשהו. מקימי העסק שהונו הראשוני נאמד במברג, חתיכת תיל ומנה גדולה של אומץ, בדיוק עשו את צעדיהם הראשונים בדרכם הארוכה אל החופש.

רגעי שירה קטנים

אילו נדרש אבא לחיות על אי בודד, לא היה נדרש לו זמן רב כדי להחליט אילו ספרים ייקח איתו. "שווייק", "מיין קאמפף" ו"המשפט". כבר שנים שהם מונחים על שידת הלילה שלו. הוא שב אל

האי שלו פעם אחר פעם.

אני זוכר שראיתי את הספרים האלה אצלו כבר בתור סטודנט. באותם ימים הייתי הולך לספריה הלוך ושוב עם ערימות ספרים ביד. משקראתי אותם, הייתי רץ לקחת חדשים. אבא עיין בינתיים בשלושת הכרכים שלו. יום אחד כבר לא עמדתי בזה ושאלתי אותו מדוע הוא קורא שוב ושוב את אותם שלושה ספרים.

"משום שיש בהם הכול", אמר וחיך. הוא בדיוק קרא אז שוב את שווייק. לא הבנתי, כיצד הוא יכול למצוא הכול באותם שלושה ספרים, בעוד אני – קורא חרוץ כל כך ונלהב – מצאתי כל כך מעט בכל כך הרבה ספרים.

קראתי, וכמובן שגם כתבתי שירים.

בהתחלה הקדשתי את עצמי לשירת יומיום, אחר כך פניתי באחת לליריות אינטימית. שיריי הראשונים נכתבו בחריזה קפדנית, מאוחר יותר זנחתי את הצורה המייגעת הזו וכתבתי באופן חופשי.

פעם כתבתי קובץ שלם בסוף שבוע אחד, והקדשתי אותו לבחורה שאותה החשבתי למוזה שלי. היא אבל לא התעניינה בשירה ונסעה בקלילות לטיול על אופניים עם ספורטאי אחד שרירי. לכן החלטתי להפסיק תיכף ומיד עם השירה הלירית.

אפילו הודעתי על כך בכתב לחבריי ללימודים בצורת מניפסט קצר אך בלתי מתפשר.

שלושת חבריי האנמיים – שגם הם, מסיבות מובנות, שנאו ספורטאים וראו בהם יריבים חסרי אינטליגנציה – קיבלו את המניפסט במבוכה. החלטתי הנחרצת לחדול משירי הלל לגוף הנשי (שאותו הכרתי בעיקר משיעורי ביולוגיה), מניצת פרחים ומפטפט פלגי מים הממה אותם, כמו גם החלטתי להפוך לקראת האחד במאי לניהיליסט. אחר כך קניתי סוודר שחור ובמהלך החופשה נטיתי לאקזיסטנציאליזם.

העולם היה במצב אנוש, ואני מיהרתי להצילו על מכונת הכתיבה הישנה 'אנדרווד' של אימא.

שירתי הייתה כה גבישית ומודרנית, שרק מתי מעט יכלו להבינה.

חבריי האזינו לה בריכוז רב, ומפחד שמא אאשימם בהיעדר דמיון מספיק, פסקו שיצירת מעניינת.

קיבלתי את דעתם בנדיבות מזויפת של גאון בטוח בעצמו, ועודדתי אותם לחיות בשירה.

ובאותו זמן צף אבא על רפסודתו, שעל צוותה נמנו יוזף שווייק, אדולף היטלר ומר ק.

בשירה הוא לא הפגין כל עניין.

כשמידי יום א' הקריאו ברדיו שירים, ואימא הייתה מגבירה את הווליום בגלל המשורר הצעיר, שכב אבא על הספה וקרא עיתונים.

אותי ואת אימא הרתיח שיש לנו כזה אבא לא-פואטי.

"רק אדם בעל נפש יכול לאהוב שירה", חזרה אימא ואמרה, בהביטה בחומרה בבעלה המוסתר בערימת עיתונים.

"השירה דורשת רגש", קראה במועד אחר, כשהרדיו קרקר בשירי יום א', והוסיפה שאבא איבד את הרגש במחנה, כמו גם את הטעם, כי הוא מוכן לאכול כל מה ששמים לו בצלחת.

אני כבר לא זוכר מתי זנחתי את השירה.

אף על פי שחשדתי שאימא נהגה לשמור כל דבר שהיה קשור בנו, מספרי לימוד הא"ב ועד אחרונת התעודות, לא ידעתי שהיא שומרת פרקים מיצירתי המוקדמת, וששנים אחר כך תביא אותם איתה, כשתבוא עם אבא לביקור.

"מה זה?" התפלא אבא, כשהבחין בדפים הישנים.

"שירים שהוא כתב בתור ילד," אמרה אימא עם דגש על המלה הראשונה.

"שירים..." חזר אחריה אבא מאוחר יותר באנחה, כשטיילנו יחד בעיר.

רציתי לומר שאלה רק חטאי נעורים, אבל הוא הפתיע אותי.

"גם אני הקשבתי להם פעם..." אמר בקול מהורהר.

לא האמנתי למשמע אוזניי.

"אף פעם לא ראיתי אותך מקשיב לשירה," אמרתי.

"רק במחנה הקשבתני," אמר אבא והסביר לי שאחד מחבריו ידע שירים בעל פה.

חשבתי לעצמי שאמנם כבר זמן רב שאני מבוגר, אבל אני בכל זאת נראה לעצמי כמו בחור בן שלושים, כי אפילו עכשיו אני לא יודע הרבה על אבא שלי, ואם כך זה יימשך, אהיה סתם אדם זקן ולא מודע במיוחד.

פתאום רציתי להספיק הכול.

נתקפתי פחד, שמא לעולם כבר לא אדע את שהיה עליי לדעת, כי כבר לא תהיה הזדמנות.

שאלתי את אבא, איפה דיקלם החבר את השירים. ומתי, ואיך.

אם בשקט ובסוד, או בקול רם.

אם היו רק שניהם לבדם.

כמה זמן זה ארך.

שאלתי, כי השתוקקתי לדמיין את הרגעים האלה.

"היינו נפגשים בבוקר, לפני המסדר," אמר אבא, "לפעמים בחדר הרחצה, לפעמים ברחבת המסדרים."

והאיש הזה, שעל שידת הלילה שלו היו רק שלושה ספרים, סיפר לי אז שהיה קם עם חברו שעה לפני ההשכמה, כדי להאזין בחצר המחנה לרגעי שירה קטנים.

נזכרתי בפרצוף שאבא עשה כשראה בטלוויזיה את התוכניות הקבועות שבהן שחקנים מלאי פתוס הקריאו שירה.

באיזה חוסר אמון בהם כשנאנחו והסתובבו אל המצלמה. אחרי כל השנים האלה יכולתי עדיין להיזכר במבט ההמום שעלה על פניו כשעקב אחר השחקן שטלטל את ראשו על המסך, ואחר כך, במהירות, תוך שניות ספורות של זמן שידור, התרגש או הרים גבותיו לפי דרישות הרגע ובהה בתקרה, שם, בין הזרקורים, זיהה בחטף כמה כוכבים זוהרים. ניסיתי לדמיין את הרגע שבו עלתה שמש אמיתית ואסיר אחד לחש לרעהו את מילות השיר "מאי"¹².

לא הצלחתי.

"איך זה היה להקשיב, בין כל גדרות התיל, לשיר על הבית?"

"נהדר," אמר אבא הלא-פואטי.

אך מאוחר יותר, בצדה השני של העיר, חזר מעצמו לשאלה זו ואמר, שזה היה יפה.

¹² מאי (Máj) הוא שירו האפי המפורסם ביותר של המשורר הלירי הצ'כי קארל הינק מאכה, הנחשב למשורר הלאומי של צ'כיה.

"אבל זאת מלה שלא אומרת הרבה", הודה כעבור רגע.
 זה לא סיפק אותו, והוא חיפש מלה אחרת, מתאימה יותר.
 הוא לא מצא.
 כל חייו התבטא בקיצור, בבהירות ובפשטות. הוא לא הורגל במלים גבוהות.
 ואמנם דיברנו כבר על נושאים אחרים, אבל הרגשתי שהוא עדיין מחפש. כשהיינו בכיכר חשב
 שזה היה 'מצוין'. אך מיד משך בכתפיו ונענע בראשו.
 משהקפנו את העיר וצעדנו בחזרה דרך הפארק, אמר אבא שזה היה "נפלא". אך הוא לא היה
 מרוצה. המלה נשמעה לו בנאלית, כנראה משום שכולם השתמשו בה, ולעתים קרובות.
 כשהיה מאזין אז לשירים, שכח את כל מה שמסביב.
 הוא לא שם לב לכלוך ולזוהמה.
 הוא לא הרגיש את ההשפלה.
 הוא שכח את חוסר התקווה ואת הפחד. הוא הרגיש חופשי.
 בעודו מדבר על כך בחוסר בטחון כזה, גילה כמה קשה לו למצוא מלה שתבטא את שהרגיש אז.
 היו מלים שנראו לו גדולות מדי ושחוקות, כמו מעיל ישן. אחרות נראו לו מנופחות והזכירו לו
 בלון צבעוני בקרנבל.
 הוא תר אחר מלה אחרת, חיפש בנפשו ושב בחזרה.
 צעדנו בעיר זה לצד זה, אבל אבא היה באותו זמן במקום אחר.
 הייתה כבר שעת אחר-צהריים מאוחרת, אך הוא שוב עמד מוקדם בבוקר בחצר המוקפת גדרות
 תיל, וניהל עם חברו רגע שירה קטן. באותו רגע חש כנראה שעליו לשרוד.
 "זה היה בלתי ניתן לתיאור", אמר לבסוף.
 רציתי לומר שאני מקנא בו על אותו רגע שירה אמיתי, אך עצרתי את עצמי בזמן.
 הרי אני יכול לקנא בו על רגעים של חיים או מוות.
 ואז התחלתי אני, אני יודע מדוע, לחפש מלה אחרת, מתאימה יותר. ועד היום עוד טרם
 מצאתיה.

כובעו של הינריך

באותו יום זלגו השמיים אל הים והכול היה כחול.
 רק במרחקים שטה סירה, לבנה כשחף, והאנשים הצועדים בטיילת בחולצות פתוחות, רגועים
 וחסרי דאגות, הביטו בנקודה הלבנה, או שעצרו מלכת וניסו לזהות את גבול השמיים והים.
 "במחנה היה אחד הינריך", אמר לפתע אבא, ששוב נזכר בסיפורי הבלתי רגילים מאלף לילה
 ולילה בל יאמנו, ואני הרגשתי כיצד אנו מרימים עוגן בלתי נראה, עוזבים את המפרץ ומפליגים
 שוב, בחזרה אל הכלא.
 מוזר היה לי שאבא נזכר בסיפורו דווקא כאן – ליד הים שנראה, יחד עם השמים, כמו מרחב
 חופשי שדבר אינו חוסם אותו – אבל אפשר שמדובר היה רק בעובדה שכאן נפגשנו, ושפשוט
 התחשק לו לספר משהו שטרם סיפר לי לפני כן. בכל פגישה היה נזכר במשהו.
 דווקא שם, במקום שבו נפגשנו, במקום שבו כבר זמן רב לא דיבר איש על מלחמה, שם עקבו
 אחריה בניחותא, על המרקע, מהבית, עם קפה על השולחן, ובתמונות צבעוניות מפילם של
 איסטמן-קולור, וצפו בכוכבי קולנוע חסינים מכל פגע מנצחים באוויר ובים וביבשה, שם, היכן

שהעריצו בשלווה יפהפיות מסופרות היטב, מחויכות במדים מגוונים באמצע שדה קרב שמישהו ארגן בכזו תשומת לב כך שהגיבור הראשי לא נפגע ויכול היה לשוב למערכה נוספת מול האויב שנוצח מראש, שם, היכן שהמלחמה הפכה כבר מזמן למשחק נטול דאגות, היכן שילדים הפציצו כפרים, ערים ופלנטות, ועל כל פגיעה, על כל בית שנמחק קיבלו נקודה נוספת, כך שלא צריכים היו להכניס למכונת המלחמה עוד פרנק נוסף, אף לא לירה או מארק נוספים, דווקא שם המריאו זיכרונותיו של אבא והסתחררו בראשו כמו רקטה, כמו להקת טילים מונחים או מטוסים על-קוליים שריצדו על המסכים הכחלחלים של מכונות המשחק.

זיכרונותיו היו עיקשים, ובו בזמן גם חלקיים ותמציתיים. ככל שחלף הזמן דמו יותר ויותר לעץ עירום, גזום לכדי גזע וכמה ענפים.

"התחלה, אמצע וסוף", חזר ואמר כשהייתי יושב ארוכות מול מטלת חיבור על האביב, אך בחלוף השנים בעצמו נטש את ההתחלה, כבר לא חשב אותה להכרחית, ומאוחר יותר אף הגביל את סיפוריו לאמצע בלבד. ככל שעבר הזמן, התקשה יותר ויותר לבטא את הסוף.

היינריך היה עד של יהוה. הגרמנים קראו להם "ביבלפורשר"¹³.

כמו אחיו, גם הוא נכלא כל חצי שנה כדי שינטוש את אמונתו ויודיע על החלטתו זו בכתב, על גבי טופס שהכינה מפקדת המחנה.

די היה שיחתום, ויכול היה ללכת הביתה.

אך אף אחד מהם לא עשה זאת מעולם.

כשאבא שם לב שהיינריך לעולם לא מסיר את כובעו, הזהיר אותו שהוא מסכן את חייו, אך להוא זה נראה מגוחך.

הוא היה מוכן להצדיע ולחלוק כבוד רק לאלוהיו, לא לאף אחד על פני האדמה.

לא במדים, לא על אזרחי.

לעתים הלך בעקבות אבא לסדנה. "נוך האסט דו צייט, אוטו"¹⁴, אתה עוד יכול להיגאל, הסביר לו וגילה את אזנו כי מתקרבת קטסטרופה שתחסל את כל הלא-מאמינים, ושאותה ישרדו רק הצדיקים.

הוא גם ידע לתאר יפה את סוף העולם.

"זהב יתגלגל ברחובות, נשים יגלחו שערן, בן יעלה באש את אמו ואח יהרוג אחיו".

אבא האזין לו, אבל לא הבין מה הוא רוצה.

הוא הביט סביב וראה נשים שראשן מגולח, גברים מעונים, דמויותיהם כמו פסל של ג'קומטי, ערימות של צעצועי ילדים, חולצות, נעליים, ומשראה את העשן הנצחי העולה מן הארובות השתכנע שסוף העולם כבר התרחש.

יום אחד הבחינו השומרים שהיינריך לא מצדיע. הם קראו אליו שיסיר מיד את כובעו. היינריך רק חיך לשמע הפקודה, שנראתה לו כמו בקשה מטופשת. חיך דומה עיטר את פניו גם ביום המחרת, כשהובילו אותו כעונש אל הגרדום.

שם משפחתו של היינריך היה היינה, אבל לא השם לבדו קשר אותו במשורר הגרמני, אלא גם העובדה ששניהם מתו מחוץ למולדתם.

¹³ Bibelforscher, מילולית: "חוקר תנ"ך".

¹⁴ גרמנית: יש לך עוד זמן, אוטו.

אבא השתתק.

ישבנו, וכל אחד מאתנו שתק את שלו.

נזכרתי בשעון הישן שלי. לא היו לו מחוגים. הוא מדד את הזמן, אבל לא יכול היה להראות אותו. לא היה אפשר לדעת אם הוא עובד היטב או מאחר, ואולי מקדים. הוא רץ, כמו שאומרים, אבל לא אז תוך כדי כך מהמקום. חשבתי על השעון חסר התנועה, ואחר כך ניגשתי בלבי, לראשונה מזה שנים, לעשות שיעורי בית.

אני כותב את שיעורי הבית האלה בשבילי, ושואל את עצמי אם יכול היה להיות לי אומץ כמו להינריך.

בדרך כלל אני מצהיר שאיני מאמין במה שהאמין בו הינריך.

פעמים אחרות אני טוען שזה רק תירוץ ושאיני דבק בחיים – שאותם חשב הינריך רק להקדמה צנועה לפני הצגת הבכורה הגדולה והאמיתית, אשר לה מספר אינסופי של הדרנים. במהלך השנים הללו, שבהן אני מנהל עם עצמי ויכוח פרטי זה, נזפתי בהינריך פעמים אינספור על קנאותו הדתית. היה זה ברגעים שבהם נדמה היה לי שהמלאכה שלפניי נפלאה מכוחותיי, וכעסתי על הינריך על מה שעשה לי.

הרי היה מספיק שיוריד את הכובע, והוא היה חי.

חתימה אחת על טופס, והוא היה יכול ללכת הביתה.

אף על פי שלעיתים נדמים לי מעשיו כחסרי תוחלת, עמוק בלב אני מרגיש מעט קנאה. אני מנסה להשתחרר מאין-האונים שלי בכך שאני מסביר לעצמי שאין בכלל צורך לשאול את עצמי שאלה כזאת. הרי רק במקרה שמעתי עליו מלכתחילה.

ובה בעת אני מבין מה עלולה לגרום חתימה אחת.

שאדם עלול לאבד את עצמו, ובשארית ימיו יתרץ לעצמו שמוכרח היה לעשות את שעשה, שלא הייתה אפשרות אחרת – אפילו שאני יודע היטב כי רק בי תלויה ההחלטה אם להסיר את הכובע או לא להסירו.

פעם אחת החלטתי לנסות להצדיע בלי למשוך תשומת לב, מספיק כדי לרצות את השומר, ובו בזמן לשמור על תחושת החירות שלי.

כלומר, להסיר-לא להסיר, להצדיע-לא להצדיע.

פשרה, נו.

התאמנתי אפילו מול המראה, אבל לשווא.

בתור אסיר העברתי את זה, אבל בתור שומר תפסתי את עצמי מיד.

אז אני ממשיך להתמודד עם המשימה המוזרה הזאת, כותב טיוטות, כותב מחדש ושוב מוחק.

ובעוד אני נלחם, נאבק, מתווכח עם עצמי – הזמן חולף.

אני כותב שיעורי בית פרטיים שאיש אינו ממתין להם, מזיז אחורה את השעון חסר המחוגים ודוחה את החלטתי, דוחה אותה למחר, לעוד שבוע, לעוד חודש או לעוד שנה.

ובתוך כך, בכל פעם שאני מנסה להתגבר על עצמי מול הינריך לא מוכר, ששם משפחתו היינה, אני מסיר את כובעי.

האדון הרוצח

כשאבא קיבל, אחרי המלחמה, מכתב מנומס מבית המשפט הגבוה של המבורג, המבקש בו להואיל

ולהתייצב בפני בית הדין החוקר המקומי, הוא נזכר בעודו נוסע ברכבת כיצד נסע בכיוון זה לראשונה, לפני שנים. אלא שאז לא ישב בנוחות ליד החלון בקרון המעשנים של המחלקה השנייה, ולא יכול היה להביט בנופה של גרמניה, משום שהיה לו מקום שמור רק בקרון הבקר, ושם לא היו חלונות ומקום היה רק מעט, מספיק בקושי כדי לעמוד.

זו הייתה דרך צנועה מאוד לנסוע, אך הפיהרר היה אז טרוד מדי ולא יכול היה להתפנות לעניינים פעוטים דוגמת רמת התחבורה.

ומלבד זאת, אבא נסע אז כאסיר והיה הכרחי להובילו במהירות האפשרית אל מחנה העבודה, שם היה עליו להועיל לרייך בעבודתו, ולמטרה זאת אף השאיל לו הפיהרר המיטיב את חפירה ומכוש.

אך עתה שב להמבורג כעד, אדם חופשי השב לעיר חופשית.

בבית המשפט קיבלו את פניו השופט ומזכירתו.

השופט שיבח את אבא על שהגיע מפראג הרחוקה, ושאל אותו איך הייתה הנסיעה. אבא אמר שנסע בנוחות רבה, וכמובן ששמר לעצמו את העובדה שהנסיעה הייתה נוחה בהרבה מזו שלפני עשרים וחמש שנה, כי זה לא מנומס.

אחר כך נכנסו למשרד עוד שני אדונים. האחד הציג את עצמו כסנגור והושיט יד לכולם. לאדון השני, שהתיישב ליד אבא, איש לא הושיט יד. אבא הבין שזהו כנראה האדון הרוצח. משהתיישבו, הביטו זה בעיני זה. בבת אחת התמלא אבא פחד, שמא לא יוכל לעמוד במבטו הבוחן ומלא הבוז. אבל זו דווקא עלתה בידו והוא ראה בכך הישג גדול.

"אתה מזהה אותו?" שאל השופט.

"לא", אמר אבא.

"תודה על כנותך", אמר השופט והניח על השולחן תמונה בת עשרים וחמש שנה.

אבא הביט בתצלום ומיד זיהה את מכרו הוותיק. לא כל כך הפתיע אותו שהשמיין. הוא הופתע יותר מעיניו הפראיות בתמונה.

"ספר לנו, אם כן, בבקשה ממך, איך זה היה", ביקש השופט מאבא. אבא חזר בזיכרונו עשרים וחמש שנה לאחור.

זה היה קל למדי.

בסתיו ובחורף של שנת אלף תשע מאות וארבעים עבד בבניין לא רחוק מהמבורג. הוא הוצב בפלוגת עונשין, שבה היו חייבים לעבוד בכל מזג אוויר, בכפור ובגשם וכמעט ללא מזון. את כל העבודה היה צריך לעשות בריצה מתמדת. הקאפו, שעון על מקל עץ, היה עומד על במה מוגבהת, כדי שיוכל לראות הכול היטב.

כל יום הוא הרג מישהו. פצע מישהו, היכה מישהו למוות. יותר מכל היה חובט בהם כשהבחין בקרבת מקום בקצין במדים.

השופט שאל את האדון הרוצח אם ברצונו לומר משהו, או אם יש לו איזושהי התנגדות לדברים. ההוא אמר שבינתיים לא, והודה בנימוס. השופט ביקש מאבא שיואיל לתאר את אירוע הרצח.

לשביעות רצונו תיאר אבא יום אחד בדצמבר, כשהיה גשום ושלג רטוב ירד.

באותו יום היכה הרוצח למוות את חברו, שנותר לשכב בבוץ. השופט והסנגור האזינו בתשומת לב.

האדון הרוצח היה רגוע. הסנגור הדליק מקטרת והציע לאבא סיגריה. אחר כך הציג לאבא כמה

שאלות.

"מה קרה אחר כך?" שאל בנימוס.

"מי קבע את מותו במקום?"

"הנ"ל היה מחוסר הכרה?"

"כמה זמן?"

"הוא לא היה חולה לפני כן?"

אבא האזין לשאלות ולפתע הרגיש עצמו כאילו הוא חלק ממשחק שמשחקים ילדים קטנים. מישהו יוצא מהחדר, ואחר כך הוא חוזר ומנסה לנחש.

"זה בחדר?"

"בחוץ?"

"זה בבוא?"

"הוא לא יכול היה לקום?" הדהדה השאלה באוזניו של אבא.

אחר כך שמע שוב את הסנגור.

"תוך כמה זמן מת?"

"מי וידא את זה?"

"כתבו פרוטוקול?"

קול הסנגור נשמע לפתע כקולו של ילד. לאבא היה נדמה שאת השאלות מציג לו ילדון קטן שמעשן מקטרת.

"זה בוכה?"

"זה נושם?"

"זה צועק?"

המשחק איבד את ההיגיון שלו. השאלות נראו לאבא מגוחכות. לפרקים ממש התחשק לו לענות כמו בשנות ילדותו, ולהגיד שום כלום קר קר מתקרר. אבל הוא לא עשה זאת. הוא שתק.

אבל עורך הדין לא וויתר. הוא המשיך לשאול.

"המוות באמת התרחש בעקבות המכות?"

"או מסיבה אחרת?"

"זה היה רצח או הריגה?" המשיך העורך-דין צ'יק במשחק, כנראה מתוך רצון אמיתי לנצח במשחק בכל מחיר, מן הסתם כדי שלא יצטרך שוב לצאת מהחדר.

"זה רועד?"

"זה זז?"

"זה גונח?"

"זה נושם?"

"זה כבר לא נושם?"

זה בן אדם, התחשק לאבא לצעוק. זה בן אדם שכבר לא חי ושכבר לא יחיה, רצה לצרוח, שוב לא בקול של ילד אלא בקולו-הוא, קולו של איש מבוגר שהגיע לו עד הנה מהילדים האלה שמשחקים בית משפט!

בלילה, במלון, חלם אבא שהשופט שואל אותו אם למקום האירוע הגיע גם מפקח ותשאל גם את הצוות, כולל המנקות והגנן.

בבוקר היה נדמה לו, שצעק מתוך שינה.

באותו יום האדון הרוצח דיבר.

הוא ענה במדויק ובנימוס לשאלות השופט.

עדותו של אבא הפתיעה אותו מאוד. הוא באמת ובתמים לא זוכר שום דבר כזה. העד, בכל הכבוד, מבלבל אותו עם מישהו אחר. אי אפשר לבטל אפשרות כזו במלוא הוודאות. הלוא מדובר על ימים רחוקים כל כך. בכל הנוגע אליו, הוא עצמו התנהג תמיד כראוי. אולי היה נוקשה, אבל בהחלט היה קורקטי. את שותפיו לכליאה במחנה מעולם לא היכה, ובכלל לא הניח עליהם אצבע. השופט הזמין את אבא לתה.

הוא אמר כי אינו מאמין לנאשם, שככלות הכול יש לו זכות לשקר.

אבא טען שאם לנאשם יש זכות לשקר, חובתם של האחרים להצביע על השקר ולהוכיחו.

השופט אמר שזה, למרבה הצער, בלתי אפשרי; שימיו של השלטון הנאצי לא היו ימים נורמליים, ועל כן נפרצו החוקים; אבל עתה, משחודשה הדמוקרטיה, שוב לא יכול דבר טראגי כל כך להתרחש בשנית, וכי הנורמות השיפוטיות והחוקתיות נשמרות היטב.

זה לא הרגיע את אבא. הוא היה משוכנע כי הטרגדיה העתידית מתבשלת בדיוק ברגע שבו אפשר לשכוח את טרגדיית העבר. בהתחלה עברו על החוק, ועכשיו שמרו על החוק; אבל את משחק הפסקאות הזה היו הרבה מאוד אנשים שלא שרדו.

השיחה ארכה שעה. שני הגברים הסכימו בסופה כי אין באפשרותם להסכים.

במסדרון המתינה לאבא גברת אלגנטית במעיל פרווה.

"אל תקשה יותר, בבקשה, על בעלי," אמרה. "הוא כבר סבל מספיק. גם אני הייתי במחנה.

ניסינו הרבה, אבל לא קיבלנו שום פיצוי. יש לנו בבית ארבעה ילדים. בעלי אוהב אותם מאוד. לך יש ילדים?"

אבא הנהן. היו לו חמישה.

"אז מוכרח להיות לך לב. הרי עברו עשרים וחמש שנה!"

אחרי שנחתם הפרוטוקול הורשה הנאשם לעזוב. לפני בית המשפט המתין לו רכב עם נהג. לעד לא המתין איש, ולכן הלך ברגל. לתחנת הרכבת הגיע בזמן. הוא שם לב שהרכבת הגיעה בדיוק על הדקה, כמו לפני שנים. כאן הצליחו להיפטר מן האיחורים. ההבדל היחיד היה שהפעם הוא נסע בכיוון השני, ושמהר רצה שהרכבת תיסע מהר יותר.

על המחבר

איוון קראוס נולד בפראג ב-1 במרץ 1939 לאב יהודי ואם נוצרייה. הוא סופר, מחזאי, תסריטאי ומפעיל תיאטרון בובות. אביו אוטה תרם טקסטים לכתב עת פארודי, ואחרי מלחמת העולם השנייה כתב (ביחד עם אריך קולקה) את הספר "בית חרושת למוות" (1946), שהפך לאחד מספרי התעודה המכוננים על אודות החיים באושוויץ. קראוס נשוי לנאדייז'דה מונזרובה – שחקנית, מפעילת תיאטרון בובות ואנימטורית. יש לו ארבעה אחים, ביניהם יאן קראוס, שחקן ומנחה הטלוויזיה הפופולארי ביותר בצ'כיה.

כבר בשנות לימודיו בגימנסיה החל איוון קראוס לשחק ולכתוב עבור שורה ארוכה של קברטים ותיאטראות בצ'כיה, ביניהם כמה מן התיאטראות העצמאיים המובילים בפראג. בין היתר נמנה על צוות התיאטרון השחור בעיר, שעמו הופיע גם בצרפת ובארצות הברית – סיבוב הופעות שהוביל את הלהקה גם אל תוכנית הטלוויזיה המיתולוגית של בינג קרוסבי. קראוס אף הופיע כשחקן בסרטים קצרים של הבמאי הסוריאליסט המפורסם יאן שוואנקמאיייר, בין היתר בתפקיד הראשי בסרט הקצר "הדירה" (1968). בשנת 1965 הקים קברט ספרותי וגם עמו הופיע בחו"ל.

הופעת הבכורה הספרותית שלו הייתה בשנת 1961: סיפור שלו הודפס במגזין צ'כי. הוא המשיך לפרסם בשורה ארוכה של כתבי עת מן המובילים בצ'כוסלובקיה של התקופה, ביניהם "ליטררני נוביני" ("חדשות הספרות") שרואה אור בקביעות עד היום.

בשנת 1968, עם פלישת כוחות ברית ורשה לצ'כוסלובקיה, היגר ממנה קראוס עם אשתו ובתה מנישואין קודמים. הם חיו בשווייץ, באיטליה, בצרפת, באיי הבהאמה, באנגליה ובגרמניה. בשנים הראשונות לגלותו מארצו עסק בשורה ארוכה של עבודות, אך כל העת הקפיד לעסוק בקביעות בכתביה. אחרי 1968 פרסם סיפורים בכתבי עת בצרפת, בגרמניה, בשווייץ, בקנדה ובארצות הברית, בין היתר למשל בכתב העת החשוב Index on Censorship. בין השנים 1972-1992 כתב תסריטים לטלוויזיה בבאדן-באדן, גרמניה, והשתתף כמפעיל בובות בשורה של תוכניות לילדים. משנת 1976 ואילך הופיע בקביעות בכל רחבי מערב אירופה עם תיאטרון הבובות שהקים ביחד עם רעייתו. לאחר מהפכת 1989 שב לעבוד גם בצ'כיה, והוא משתף פעולה בקביעות עם הרדיו הממלכתי ועם שורה של כתבי עת. משנת 2006 הוא מעביר ברפובליקה הצ'כית את מרב זמנו. בשנת 2012 נכלל אחד מסיפורי הקובץ "כינוס משפחת" בספר "בירה ומצבי רוח משתנים: מבחר הסיפור הצ'כי" שערכה ותרגמה לעברית רות בונדי. קובץ זה ראה אור בהוצאת "חרגול".

"קראוס כותב ספרים אופטימיים, מעידה עליו הביוגרפיה באתר האינטרנט הממשלתי-למחצה "פורטל הספרות הצ'כית". אלא שבצ'כיה זכו ספריו האופטימיים לראות אור רק בשנות התשעים של המאה ה-20, לאחר מהפכת 1989. עד אז יכלו הקוראים ליהנות מהם רק במהדורות שראו אור בהוצאות "קונפונטאצה" בציריך – אחת מן ההוצאות שעסקו בהוצאת ספרות צ'כית מקורית שהיתה אסורה לפרסום בצ'כוסלובקיה. לאחר המהפכה זכה קראוס להצלחה מסחררת, והוא היום אחד הסופרים הנקראים והפופולאריים ביותר בצ'כיה, במיוחד בתחום הסיפור ההומוריסטי. ספריו רואים אור בהוצאת Academia המכובדת.

קראוס הוא חלק מן המסורת הארוכה של הספרות ההומוריסטית הצ'כית בנוסח יארוסלב האשק, קארל צ'אפק וקארל פולאצ'ק, המאופיינת בין היתר באירוניה עדינה; אך שלא במפתיע הוא נשען גם על מסורת ההומור האנגלו-אמריקנית והקנדית בנוסח ג'רום ק. ג'רום, וצ'סטרטון. הוא עושה שימוש רב בטכניקות של מבט-על והתבוננות מבחוץ, שמאפשרות לו דווקא תשומת לב רבה לפרטים הקטנים. בכל שנות כתיבתו הוא עוסק רבות במשפחה, ובעיקר במשפחתו שלו עצמו; ואף על פי שהוא מתאר לא אחת את הצדדים הפחות-נעימים של חיי המשפחה, את חילוקי הדעות והריבים, הוא מקפיד תמיד לעשות זאת תמיד בהומור, שנוגע לא אחת בגרוטסקה. מאפיין נוסף בכתיבתו של קראוס הוא הסאטירה הפוליטית, הנוכחת בין היתר בכמה מסיפורי "מספר לשמיים".

"ספריו של קראוס מחיים מחדש את מסורת ההומור הצ'כי טוב הלב," נכתב עליו ב'מילון הספרות הצ'כית'. הוא "בוחן בנוסטלגיה את המשפחה ואת החברה, ושוורד גם בימים של מציאות אבסורדית וגרוטסקית, שבה אי-הבנה קטנה עשויה לצמוח לכדי קונפליקט בינלאומי." התמה המשפחתית משמשת את קראוס כנקודת מוצא גם כשהוא בוחן את תקופת השלטון הקומוניסטי בצ'כוסלובקיה – נקודת המבט הילדית מאפשרת לו אז להעניק מקום לאבסורדיות שבסוציאליזם. פעמים רבות כותב קראוס סיפורים טבולים בהומור מריר: הקובץ "כינוס משפחתי" מוקדש בראש ובראשונה לסיפורי הוריו ולמאבק שלהם בשלטון הפאשיסטי, ומאוחר יותר הסוציאליסטי – מאבק שהכוחות בו רחוקים מלהיות שווים, אך קראוס מוצא אפילו בו את נקודות החמלה וההומור.

מבחר ביקורות

מצ'כית

צ'חקו, וחסכו בהוצאות על פסיכיאטר, מייעץ קראוס

כמו קארל פולאצ'ק או אוטה פאבל, גם הסופר וההומוריסט איוון קראוס ניחן ביכולת לרומם זוטות-לכאורה לכדי חוויה, להכניס רגש אוהב בכל משפט עוקצני, למלא באירוניה גם את הרגעים האינמיים ביותר בחיי אדם, או לתפוש בלאקוניות את עיקרם של דברים. קובץ הסיפורים החדש של קראוס – "מספר לשמים", שיצא זה עתה בהוצאת "אקדמיה" – מוכיח זאת. כבר המוטו שפותח את הספר, אפוריזם מאת המחבר ("אינך יכול לשמוט לאדם את הקרקע מתחת לרגליו, ולצפות ממנו שינהג כרגיל") רומז במה עוסק הספר. הסופר בן השישים-ואחת, שחי בניכר משנת 1968, חוזר שוב אל ילדותו ונזכר במשפחתו מרובת הנפשות – קובץ אינדיבידואלים חזקים שהכיבוש הגרמני הותיר בהם חותם, ובטרם הספיקו להתאושש כבר הגיע הפוטש הקומוניסטי של פברואר 1948. "איני נמנה על אלה הכותבים רק כשהם יושבים ליד מכתבתם. הכתיבה שלי לא אוהבת לוחות זמנים וגם לא נייר לבן. זו הסיבה שאת הספר הזה כתבתי במשך שלושים שנה כמעט, ואיני יכול אף להכחיש שראשיתם של סיפורים אלה טמונה בימים שבהם עוד בכלל לא הכרתי את אותיות האלף-ב"ת", כותב קראוס בהקדמה לקובץ. הוא רואה בהומור נשק יחיד נוכח מצבים חסרי-מוצא. "חסכו כסף על פסיכיאטר", הוא מייעץ לקוראים.

היומן *Mladá fronta Dnes*, 29.11.2000

איוון קראוס צועד במרחב העצום של הספרות ההומוריסטית בשביל צר למדיי, אך הוא צועד בו בהתמדה ובצעדים שקולים, ואין הוא סוטה מתוכניתו הפשוטה לכיוונים קשים יותר. הוא הומוריסט אוהב אדם ומנחם, שאינו כותב במטרה לזעזע ולהחריב, אלא כדי להציג את המתרחש. הוא עושה זאת ברוגע של סופר אמן. האיפוק שבו הוא מוותר על אקרובטיקה מילולית ותכסיסים דרסטיים בעלילה, יוצר ניגוד מרשים להתרגשות הגרוטסקית שסיפוריו מלאים בה. את סיפוריו של קראוס אפשר היה להקדים במילותיו של ג'רום ק. ג'רום, אשר כתב, בפתיחת ספרו "שלושה בסירה אחת", כי המדובר הוא ב"אירועים שהתרחשו במציאות", ושהסופר רק "הוסיף להם מעט צבע". מובן שאותה "תוספת צבע" פירושה, במקרה של קראוס, שימוש בלתי-נמנע בהיפרבולות, שבהן תופחים המאבקים היומיומיים והרשמים מחיי היומיום לממדים בל-ייאמנו. אלא שבשיאן של הסיטואציות הקומיות אין אנו מוצאים את צחוק הניצחון של טומני המלכודות, אלא עזרה-עצמית סימפטית ומסורבלת של המוגבלים – שבתורה אינה יכולה לתחבולות הגורל, והיא מובילה להתרסקות נוספת. איוון קראוס הוא אופטימיסט, המוכיח שקלידוסקופ שלם של גרוטסקות טומן מלכודות לכולם ללא הבדל, ומטלטל את כולם כאחד. קראוס אף מאמין, כי תמיד ניתן למצוא נקודת מבט שממנה כל בני האדם כולם מגוחכים.

יזי קובטון, *Svědectví*, פריז, 1977

באנגלית

Kraus is truly a humorist in the proper sense of the world. He doesn't ridicule the odd quirks and shortcomings of his parents and siblings as a satirist might. He describes them with understanding for human weaknesses. These stories of a "normal family" are taken from life. What he does is to point them up cleverly and sometimes with overstatement. Nor does he eschew crazy comedy such as when his father causes a classic pub brawl at the opera. Otherwise he relies chiefly on situation comedy and absurdities. Whenever he is ironic about his mother's mildly domineering ways or his father's defensiveness, it is mild, not arrogant irony. Kraus always displays understanding for the individuality of his relatives. Partly because he is one them. This third work in the trilogy also touches on the political situation both during the Nazi occupation and under the Communists. Things weren't always jolly in their big family - they also knew hard times. However in his recollections these are masked by his optimism, and one can only envy Kraus his crazy family.

Denní Telegraph, Prague, 1994

Kraus' new book returns to the themes of *It'll Dry on You*: the parents of the narrator (who is overtly identified with the author). At first glance it might appear that these are just more comic stories with simply an accentuated elegiac component. But there is far more than that. On closer inspection one can discern the difference that transforms the sense of Kraus' stories in a significant way. Whereas in the previous books the historical events only provided a static backdrop, here they function as part of the story, but not in the sense of cheap satire that one finds in jokes about the period. On the contrary, here the stories, which are rooted in the everyday reality, gradually reveal the abnormality of the times and demonstrate their absurdity, which in turn affects everyday life and the behaviour of people exposed to the regime's madness. That "feedback" was experienced by the generation of the author's parents twice. Let me give some examples. Instead of bedtime stories, the children's father tells them stories from concentration camp where he was sent as part of the racial persecution; the story about the woeful end of Dr. Rosenbaum who refused to wash in cold water or eat prison food took the place of classic cautionary tales. Black humour from a time of dreadful inhumanity? No, because it is attenuated by ironic detachment that elucidates what is sad and ludicrous in the linking of the pervertedness of the times with human behaviour. The same applies to the stories set in the Stalinist period, where the subject-matter is not as drastic but it is drawn out to zany comic lengths. For instance, the family had a minutely worked-out system for obtaining manure for the family's pot plants on the occasion of the annual bombastic military parade: it would collect the horse dung left in the neighbouring streets by the house of cavalymen. Moreover it had to beat the competition of the family next door who were after the same prize. Their crazy behaviour comes over as an appropriate reaction to a mad world. None of Kraus' irrepressible comicality is lost but in this latest book the humour rises to a higher plane.

Miroslav Petříček, Czech philosopher, Literární noviny, Prague, April 1994

In his fourth and most mature collection of stories, *Number to Heaven*, Kraus uses a new style of humorous narration, capturing with comic, though often bitter, nostalgia the specific fate of Czech people - again using autobiographical material - from Munich to August. His books feed on Czech realities.

Dr. Vladimír Novotný, literary historian, critic and translator, Lidové noviny, 1990

Ivan Kraus, Czech exile writer, born 1939 in Prague into a mixed Jewish and Christian family, has emerged as a humorist par excellence. The present book, which was written with lengthier hindsight than his previous ones, differs from them. There is a shift of perspective and a new figure comes into the picture in the shape of history, in the sense of actual historical events and the fate of specific Czech people between two occupations, from Munich to August '68. I don't want to overdo the comparison, but in *Number to Heaven* Ivan Kraus comes very close to the nostalgic, whimsical humour of Ota Pavel's last books. However I must immediately point out that it is not a question of inspiration: certain biographical aspects are identical (e.g. the family situation) and the historical setting and period are the same, so certain parallels are absolutely inevitable.

In artistic terms, *Number to Heaven* is the author's most mature work to date and with it Kraus has won a place in serious literature.

Dr. Vladimír Novotny, excerpt from a reader's report, February 1990

Readers of Kraus' previous works will find themselves in familiar territory. It's the same family he wrote about before - the zamily gifted family that tackles minor problems in unusual ways. His previous collections avoided all reference to the political events of the last fifty years: here they are given the leading role. But don't worry, there are no anti-Nazi or anti-Bolshevik declarations. Political stupidities remain in the background, though they have a crucial influence on family life. Daft and immoral ideologies are indirectly evident and - happily and uniquely - Kraus is able to laugh at them! This is no heroic epic of resistance, nor "fun at all costs", but a splendid recipe for surviving all dictatorships: fighting them with the weapons of the ordinary person, not through passive Schweik-like collaboration, but by opposing them inconspicuously but effectively, even by evading the frontiers of their power.

Pavel Řehoř, Zpravodaj, Zurich, 1984

Ivan Kraus does not deny his experience as an actor and director of small stage productions. The main theme of the stories is the fate of the author's family in Prague after World War II and February 1948, in the fifties and after the Soviet invasion. The fate of the family vividly reflects the life of post-war Czechoslovakia. In Kraus' zamily absurd stories, the protagonists find themselves in only seemingly unusual situations. The basis of the stories is always unadorned reality that collapses into absurdity. The author is a master of witty dialogue and comic effect. He is nostalgic when something in the crazy behaviour of his relatives evokes his compassion or when he reflects on the fate of a Czech Jewish family in the whirl of social and political change. Kraus takes everyday situations and exalts them into a poetical and zamily humorous picture that reveals the abnormality of reality in the deformed socialist world. These are stories full of delicate and melancholically conciliatory humour - as well as bitterness. The absurdity of the abnormal regime is so enormous that Kraus is able to express it with precision. His dry, sarcastic humour is exceptionally effective.

Svědectví, Paris, 1984

The author records Czechoslovak events from the Nazi occupation to the Soviet-led Warsaw Pact invasion, in other words, tragic events. But Kraus does not bemoan them. He pillories the ideologies of violence against which the ordinary citizen is powerless.

Jiří Modrý, editor of Radio Free Europe, Munich, 1987

Number to Heaven is a sequel to Kraus' earlier story collections. However, his siblings, who were the centre of the early stories, appear only occasionally in Number to Heaven, and play only supporting roles: the main characters are his parents. The milieu is the same, superficially well-ordered and middle-class, but in fact, zany, improbable and surprising or even absurd at the most banal of moments. A new protagonist appears, one deliberately ignored in Kraus' earlier stories: politics, or more precisely the historical disasters that befell Czechoslovakia over the past fifty years - the Nazi occupation, the tragic changes after February 1948 and the invasion of the Warsaw Pact troops. But Ivan Kraus would not be the humorist he is if he didn't make fun of even such adversities. There is not a trace of lamentation, opprobrium or self-pity. Nonetheless the reader will sense the monstrous violence of those ideologies. Now and then there are flashes of melancholy and brief episodes of nostalgia, but they immediately give way to typical Krausian reactions, the vehicle for which is the unusual character traits of the family members. Therein lies the greatness of Kraus' art, which first emerges in full force and in a different dimension in the present collection: the ability to ignite a beneficent spark of dry - and therefore refreshing - humour from the most desperate of situations, something unique in Czech literature. He destroys the abnormality of history with human zaniness. It is this very contrast that makes Number to Heaven a special reading experience, one that is unique, I believe, in humorous literature anywhere.

Jaroslav Strnad, November 1993

In my view this is his best book yet... It evokes quiet laughter... it is again as light and merry as a bird's feather on the breeze, but when a feather lands on your heart, you feel its weight. Ivan Kraus must have wanted to leave the country after August 1968, but he didn't want to leave his large family. He would not find anything as intimate or cosily crazy in exile. So he moved his brothers and sisters, his parents and his grandfather into his stories and travelled around the world them.

Thanks to the Fairy Godmother who once endowed Karel Poláček with the gift of gentle humour and had plenty left for Ivan Kraus, readers of his previous collections have a further opportunity to forget their cares and woes and follow a brief history of our little country as reflected in the daily round of an unusual Prague family. They will find a little bit of the First Republic, vague outlines of the war, the first encounters with the post-war bureaucracy, his father's cafés and his cautionary tales, such as the one about the engineer in concentration camp who refused to share his food parcels.

There is the story of the bon-vivant uncle who first put on skis in the Bohemian Forest, took off and didn't stop till he landed "in freedom" i.e. in Germany, and there is a little boy's ode to monetary reform. We can re-live such ludicrous realities as Saturday work-brigades, May Day, political screening, weekly newsreels adulating socialist construction, etc.

Pavel Šrut, Czech poet, lyricist and writer, 1994

Ivan Kraus (1939), comédien, marionnettiste et surtout écrivain d'histoires drôles est immensément populaire en République Tchèque, bien que vivant à l'étranger depuis 1968.

Il est vrai que son humour est bienveillant, gentiment absurde, ironique. Son ironie est plutôt tendre et ses hyperboles plus philosophiques que caricaturales. Un numéro pour le ciel raconte les déboires et les embrouilles d'une grande famille, dont les membres sont dotés d'une telle personnalité, que leurs rapports sont toujours explosifs. A tout cela se mêle l'absurdité des régimes politiques et de leurs laquais, contre lesquels l'humour reste la seule vraie défense. Entre frères et sœurs, enfants et parents, maris et femmes apparaissent des situations insolubles, que nous connaissons bien, qui termineraient en tragédie, si elles n'étaient pas tournée en dérision. " Vous ferez l'économie d'un psy," dit Ivan Kraus.

Sacrée famille !

En 19 textes aussi concis qu'hilarants, l'écrivain tchéco-français Ivan Kraus offre, dans *Réunions de famille**, un raccourci saisissant de l'histoire de la Tchécoslovaquie du XXe siècle. Né en 1939, Kraus rend avant tout hommage à son père, personnage incroyable qui survécut à Auschwitz, puis au communisme triomphant grâce à un grand sens de la poésie. Sa mère, dont quatre enfants sur cinq fuirent le pays après l'invasion soviétique d'août 1968, n'a rien à lui envier : conspiratrice malgré elle, elle développe avec ses enfants exilés aux quatre coins du monde un langage codé qu'elle est la seule à comprendre...
Un régal ! ■ Anne Dastakian
** Ed. Noir sur blanc, 107 p., 12 €.*

Ivan Kraus
Réunions de famille
 Traduit de tchèque par
 Sophie Béné

LES ÉDITIONS NOIR SUR BLANC

78 Marianne / 13 au 19 mai 2006

Livres

Littérature étrangère

Chercher des Kraus

Une famille tchèque marquée par la figure d'un père drôle et tragique.

Par Véronique SOULE
jeudi 01 juin 2006

**Ivan Kraus Réunions de famille Traduit du tchèque
par Miléna Braud. Les éditions Noir sur Blanc, 104 pp., 12 €.**

Chaque année, son père, un ancien déporté, fait son petit voyage à Auschwitz. Les préparatifs le rendent fébrile puis il revient tout joyeux. Sa mère s'y est habituée *«comme d'autres s'accommodent des escapades du mari lors de l'ouverture de la pêche»*. *«Je sais qu'il entreprend ce voyage comme un gamin qui traîne sa luge au sommet d'une colline, pour savourer ensuite la joie de redescendre dans la vallée, écrit Ivan Kraus, j'ai compris qu'à chaque fois mon père attend ainsi cet instant merveilleux, celui de rentrer à la maison.»*

Dans *Réunions de famille*, un recueil de textes attachants et pleins d'humour, Ivan Kraus raconte ses souvenirs d'une enfance particulière. Dans la capitale tchèque où il est né, à Paris où il a émigré après la répression du printemps de Prague en août 1968, en passant par Bogota, New York et Baden-Baden où ses frères et soeurs se sont installés, il ébauche par touches délicates le portrait d'une famille éclatée, dominée par la figure drolatique du père au passé pourtant tragique. Ivan Kraus a à peine quinze jours lorsqu'en 1939 son père, juif, est arrêté par la Gestapo. Il ne reviendra des camps que six ans plus tard.

Avec son écriture légère, pas prétentieuse pour un sou, Kraus a quelque chose d'un magicien. Sans forcer le trait ni tomber dans le pathos, il ressuscite l'univers concentrationnaire nazi avec des scènes de quelques lignes. C'est toujours le père qui raconte Ivan, lui, se souvient. Un jour son gendre colombien en visite lui rapporte des mocassins cousus mains. Le père évoque alors le groupe de déportés qui couraient du matin au soir chaussés de bottes militaires flambant neuves, qu'ils devaient faire pour les soldats envoyés au front. Il ne peut plus entrer dans un magasin de chaussures sans les revoir.

Le livre regorge aussi d'histoires sur le totalitarisme communiste, sur les bizarreries de la vie quotidienne faite de chuchotements, de mensonges et de mesquineries, sur la lâcheté de ceux qui servaient le régime, sur l'inanité des slogans vantant le peuple, les individus égaux et interchangeables, etc. Un jour, son père est convoqué par la police politique. *«Pourquoi quatre de vos enfants sont-ils partis à l'Ouest»*, lui demande le fonctionnaire. *«Partir dans l'autre direction n'aurait pas de sens»*, réplique-t-il.

Dans l'un des chapitres les plus savoureux («Les pictogrammes»), Kraus raconte comment sa mère, à force d'employer un langage codé lorsqu'elle écrivait à son mari prisonnier, puis à sa famille partie à l'Ouest, ne correspondait plus que par des allusions, de plus en plus difficiles à décrypter. Un cousin d'Ivan qui veut devenir prêtre s'enfuit au Vatican. Sa mère lui écrit : *«Il assiste à un "séminaire" où, aux repas, ils ont même droit au "rhum" et au "châteauneuf-du-pape"»*. A l'inverse son père n'est pas doué pour le complot. Il offre la boîte de chocolats envoyée de l'Ouest au plombier qui a daigné se déplacer. Oubliant qu'on y a caché au fond une revue interdite publiée à Paris (*Témoignage* de Pavel Tigrid).

Intrigué, Ivan Kraus avait demandé à son père pourquoi il ne lisait que les trois mêmes livres. *«Mais parce qu'on y trouve tout»*, avait-il répondu avec un grand éclat de rire, car il relisait *le Brave Soldat Cheïk*. Les autres étaient *Mein Kampf* et *le Procès*.

<http://www.liberation.fr/page.php?Article=386597>

Famille, je vous aime

Le Tchèque Ivan Kraus rend hommage aux réfractaires que sont tous ses proches.

Isabelle Martin

Samedi 11 mars 2006

Ivan Kraus. Réunions de famille. Trad. de Miléna Braud. Noir sur blanc, 108 p.

Il y a des familles où l'on se retrouve toujours avec plaisir. Surtout quand on a été longtemps séparé, comme dans celle d'Ivan Kraus. Le premier des 19 courts textes de ce recueil, qui lui donne son titre, décrit ainsi les retrouvailles, dix ans après leur dispersion à travers le monde, des cinq enfants Kraus, de leurs parents et d'un oncle qui, en 1948, avait fui son pays à skis, après s'être entraîné sur les tapis de leur appartement pragois. L'auteur de ce récit drolatique, bien dans la manière des conteurs tchèques (titre original: Rodinný sjezd, 1996), raconte ensuite comment il a rencontré son père, à l'âge de 6 ans, à son retour d'Auschwitz. Il se souvient des plaisanteries et des rires sans fin des «concentrationnaires» qui venaient alors à la maison. Et il finit par évoquer la lettre, reçue avec quarante ans de retard, où son père lui parlait de ce qu'il aimerait qu'il devienne après la guerre, au cas où lui-même n'en réchapperait pas.

Mais si l'histoire et la politique ont leur place dans ce récit, c'est seulement en filigrane, par leurs répercussions dans la vie de la famille. A eux seuls, le père et la mère occupent le devant de la scène. Doté chacun d'une forte personnalité, ils discutent sans cesse à propos de tout, bien qu'ils soient d'accord sur le fond. Certaines scènes du récit ressemblent à des sketches de cabaret: par exemple, les pages sur le langage chiffré adopté par la mère pour parler de ses proches dans sa correspondance familiale. Ou, dans un genre très pince-sans-rire, le chapitre intitulé «La Convocation», quand le père répond à un fonctionnaire désireux de savoir pourquoi quatre de ses enfants sont partis à l'Ouest: «Partir dans l'autre direction n'aurait pas de sens.» Ou encore la manière subtilement vengeresse du père de dire ses quatre vérités au professeur de philologie qui a exclu sa fille de l'Université, en le comparant à toutes les espèces nuisibles du règne animal.

D'autres moments sont plus graves, comme «Le Grand Nettoyage» du caveau de famille qui fait prendre conscience à Jan, le frère du narrateur, de l'ignorance totale où il est de ses ancêtres, une lacune qu'il se promet de combler. De même dans cet aveu du père, qui pour une fois cherche ses mots, au sujet du rôle «indicible» qu'a joué pour lui la poésie au camp, en lui donnant le sentiment d'être libre.

© Le Temps, 2006. Droits de reproduction et de diffusion réservés.

Notes de Lecture

David Barré- chroniqueur littéraire

B'nai B'rith – Salon du livre & commission culturelle
Librairie Aleph – Réunions littéraires, signatures.

Radio Judaïca Lyon - RJL : 94.5 – Chronique lundi
17h50 & mercredi 8h50

Bulletin du Consistoire israélite de Lyon – Tirage 8000

N° 164 – Bulletin de Tilsitt Notes de lecture et chroniques de David Barré

Réunions de famille de Ivan Kraus – 105p., 12€. MFR. Les dix-neuf courts textes d'Ivan Kraus forment un véritable récit qui s'égrène, une histoire après l'autre, au gré de souvenirs qui remontent du passé et éclatent comme des bulles au hasard des lieux et des rencontres. L'auteur retrace le destin mouvementé de sa famille : il n'a rencontré son père, déporté à Auschwitz, qu'à l'âge de six ans. Et si la fratrie s'agrandit après 1945, c'est pour se disperser ensuite de par le monde ; quatre des cinq enfants choisiront l'exil après l'occupation soviétique de 1968. La famille, devenue véritablement cosmopolite, réussit à se réunir de temps à autre à Paris, Baden-Baden, Bogotà ou New York, après plusieurs années de séparation forcée. Une foule de souvenirs, affluent alors, en tchèque, en anglais, en espagnol ou en allemand, mais peu importe. Le lien se fait toujours. Et par-delà les différences, les incompréhensions et les regrets, règnent aussi le soulagement et une vaste bienveillance. Né en 1939 à Prague, Ivan Kraus fait des études commerciales mais bifurque vite vers le monde du spectacle : acteur et auteur de scénarios, il se fait connaître au cabaret littéraire, au music-hall, à la télévision et comme marionnettiste. L'occupation soviétique de 1968 lui fait choisir l'exil. Il est l'auteur de six recueils de nouvelles et passe pour une valeur sûre parmi les conteurs tchèques contemporains.

Ein skurriler Humor, der aber nie jemanden auslacht

Mit heiteren Kurzgeschichten des tschechischen Autors Ivan Kraus leitet der „Wassermann Verlag“ eine neue Buchreihe „Nachbarn“ mit Übersetzungen ausländischer Autoren ein

„Das trocken! an dir fertig.“ Das setzt im St. Ingberter „Wassermann Verlag“ erscheneene Buch des tschechischen Autors Ivan Kraus ist selbstwegs eine „trockene“, sondern eine sehr amüsante Lektüre.

— von EMIL DILLMANN —

Albrecht Zutter hat in seinem 1988 gegründeten „Wassermann Verlag“ bisher vor allem Arbeiten sozialistischer Schriftsteller veröffentlicht. Anfang des Jahres 2000 machte ihn eine Redaktions von „Radio Prag“ auf Ivan Kraus aufmerksam und neugierig, der auch in Deutschland kein Unbekannter ist, von dem ich bisher aber kaum mehr als seinen Namen kenne: so Zutter im „SZ“-Gespräch. „Telefonierst du und korrespondierst,“ heißt es dann schnell sehr nahe gekommen.“

Das wird niemand überraschen, der erst dem Autor Ivan Kraus entlockt und verteilt sowohl den Schriftsteller als auch den satirisch-humoristischen Kanarischen Albrecht Zutter kennt. Denn beide wollen, jeder auf seine unverwechselbare Art, Alltägliches so beleuchten und bezeichnen, dass man sich nicht nur über Heiteres und Komisches freuen, sondern auch über Fehler und Schwächen schmunzeln kann. Über die Tap- und Absichten von Ivan Kraus heißt es in Pressenotizen von anderen: „Er ist ein menschenfreundlicher und zosterer Humorist, der nicht um zu schockieren und zu zerstören schreibt, sondern um zu portraieren. Das tut er mit der Ruhe eines souveränen Erzählers.“ Und: „Nicht einmal über die kö-

rischesten Charakterzüge macht sich der Autor lustig, er nimmt sie einfach als gegeben hin. Sein Humor lacht niemanden aus, sein Akzent ist optimistisch.“ So kennt ihn der Leser auch in seinem Buch „Das trocken! an dir fertig“, kennen, das in der tschechischen Ausgabe bereits in einer Auflage von mehr als 50.000 Exemplaren verkauft wurde und nun in deutscher Übersetzung vom „Wassermann Verlag“ erstmals in Deutschland herausgegeben und vertreiben wird.

„Für Mariner, Väter, Elixier, Mischel, Jan und Katharina“, also für seine Eltern, die zwei Schwestern und zwei Brüder, hat Ivan Kraus dieses Buch geschrieben. Und gewiss auch zum Vergnügen vieler Leser. „Der Autor hatte das Glück, in einer Familie, wie der hier geschilderten zu leben. Und er hatte daher die Möglichkeit aus dem Leben zu schöpfen“, heißt es einleitend zu den Szenen einer Familie, von denen jedes der 22 Kapitel zwei Bestandteile der gesamten Story ist, heraufgeholt über auch als eigenständige Kurzgeschichte genannt worden kann. Beispielsweise das Kapitel „Das trocken! an dir fertig“, das ja auch den Buchtitel liefert. Wie und

Ivan Kraus

Geboren 1939 in Prag. Der Schriftsteller und Kabarettist emigrierte 1968 nach Deutschland. Tante für Theater und Rundfunk. Literarische Auszeichnungen, unter anderem „Georg-Meckensen-Literaturpreis“, „Melo-Medaille“, „Geldan Mendotke Award“ (Paris 1998). Ivan Kraus lebt seit Jahren in Veleky bei Paris.

wertum die Familienmitglieder oft in feuchter Wasche herum liefen, das muss man sich vom Autor erzählen lassen, um auch das Paradoxe (fast) als normal zu finden. Das Kapitel „Blumen und Tiere“ ist nicht so romantisch und idyllisch, wie die Überschrift es vermuten lässt. Und in der Geschichte „Vater in der Oper“ sagt der Vater, das Schlimmste an der Oper sei für ihn, dass da immer so viel gesungen wird. „Schon vor Jahren war in „Westermanns Monatsheften“ zu lesen. Ivan Kraus habe die Fähigkeit, sich selbst zu überlisten. Offensichtliches zu ignorieren und Logik außer Acht zu lassen. „Ganz von selbst scheint sich dann der extra trockene Humor einzustellen.“ Ivan Kraus bringt eine besondere Art von Witz in seinen Kurzgeschichten zur Perfektion.“ Sein jetzt im „Wassermann Verlag“ erscheneenes Buch „Das trocken! an dir fertig“ lässt bereits durch den Titel und auch das Titelbild auf einen humoristischen Inhalt schließen.

Christoph Johann Neponak Rust, 1991 geboren in Bosenbach/Prag, Abitur in St. Ingbert, seit 1979 Pfarrer, seit 1983 Pfarrer in Einfeld, verheiratet, vier Kinder; hat die karikaturhafte Familienzene gezeichnet. Und der „Asserix“-Mit-Übersetzer Horst Lang ist der Lektor des Buches, mit dem Albrecht Zutter in seinem „Wassermann Verlag“ die neue Buchreihe „Nachbarn“ einleitet. „Es werden weitere Bücher ausländischer Autoren folgen“, versichert er. Zunächst eine bereits vorbereitete Anthologie mit Kurzgeschichten tschechischer Autoren, dann unter anderem Publikationen polnischer Schriftsteller.“

„Das trocken! an dir fertig“ von Ivan Kraus ab sofort (24. März) im Buchhandel.

Vergnügliche Lektüre In seinem „Wassermann Verlag“ hat Albrecht Zutter (links) das im Geburtsland des tschechischen Autors Ivan Kraus (eingelichtetes Foto) sehr erfolgreich gehandelt. Das trocken! an dir fertig“ jetzt in deutscher Über-

setzung herausgegeben. In 22 heiteren Kurzgeschichten schildert Ivan Kraus den Alltag einer (seiner) nicht alltäglichen Familie. Ab sofort sind die Schmunzelnesechichten im Buchhandel erhältlich.
MONTAGE: DILLMANN